

Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije u Srbiji: faktori rizika, trendovi i izazovi

---

Finansirano
od strane Evropske
unije i Saveta Evrope

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implementirano
od strane Saveta Evrope

Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije u Srbiji:

faktori rizika, trendovi i
izazovi

Nacrt studije

Savet Evrope
Novembar 2022.

**Izdanje na engleskom jeziku:
LABOUR TRAFFICKING IN SERBIA:
RISK FACTORS, TRENDS
AND CHALLENGES**

Ova publikacija je nastala u okviru zajedničkog projekta „Prevenција i borba protiv trgovine ljudima u Srbiji“ koji se sprovodi uz finansijsku pomoć Evropske unije i Saveta Evrope. Stavovi izraženi u ovoj publikaciji ni na koji način ne odražavaju zvanično mišljenje Evropske unije i Saveta Evrope.

Reprodukcija odlomaka (do 500 reči) dozvoljena je, osim u komercijalne svrhe, sve dok se čuva celovitost teksta, odlomak se ne koristi izvan konteksta, ne pruža nepotpune informacije ili ne dovodi na drugi način u obmanu čitaoca u pogledu prirode, opsega ili sadržaja teksta.

Izvorni tekst uvek mora biti priznat na sledeći način „© Savet Evrope, 2022“.
Sve ostale zahteve koji se odnose na reprodukciju/prevod celog dokumenta ili nekog njegovog dela treba uputiti Direkciji za komunikacije, Savet Evrope (F-67075 Strasbourg Cedex ili na publishing@coe.int).

Dizajn i izgled korica:

Dosije studio

Fotografije na koricama:

Shutterstock

Ova publikacija nije lektorisana u svrhu ispravke tipografskih i gramatičkih grešaka.

© **Savet Evrope, novembar 2022.**

Sva prava zadržana. Licencirano Evropskoj uniji pod uslovima.

Sadržaj

Zahvalnica	5
Spisak skraćenica	7
I. Uvod	9
Ključni koncepti i definicije	10
Kontinuum eksploatacije	11
Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije: veliki izazov u Evropi i celom svetu	12
II. Situacija sa trgovinom ljudima u zemlji u svrhu radne eksploatacije – trendovi od 2017. godine	17
Vrste trgovine i eksploatacije, profili žrtava (2017–2021)	18
Rodni aspekti trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije	21
Preliminarna identifikacija i upućivanje u Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima (CZZTLJ)	22
Procesuiranje slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije	23
Javna svest o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije	24
III. Procena rizika u kontekstu trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije	27
Siromaštvo kao faktor rizika trgovine ljudima	27
Tržište rada	28
<i>Stope zaposlenosti</i>	28
<i>Nedostatak radne snage</i>	31
<i>Primena Zakona o radu</i>	32
Migracija	33
<i>Migranti u Srbiji</i>	33

<i>Emigracija, migracija mladih i migracija radne snage ka EU</i>	35
<i>Bilateralni sporazumi o migraciji radne snage</i>	36
<i>Agencije za zapošljavanje (migracija radne snage ka EU)</i>	37
<i>Onlajn regrutacija/uloga društvenih medija</i>	37
Rizici povezani sa specifičnim sektorima i radnim praksama	38
Grupe u opasnosti od trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije	39
<i>Privremeni radnici</i>	39
<i>Radnici migranti</i>	39
<i>Manjinske grupe – Romi</i>	44
IV. Zaključci i predlozi za akciju	49
Predlozi za akciju	50
Opšte akcije	50
Mere za sprečavanje trgovine ljudima i prevazilaženje nedostataka u politikama i praksi	51
Mere za smanjenje rizika od trgovine ljudima među ranjivim radnicima i zajednicama	51
ANEKS I Pregled relevantnih međunarodnih instrumenata	55
ANEKS II Pregled slučaja „Serbaz“	61

Zahvalnica

Projekat „Prevenција i borba protiv trgovine ljudima u Srbiji“ zahvaljuje se sledećim domaćim i međunarodnim konsultantima i praktičarima koji su dali vredan doprinos i stručna znanja koja su poslužila kao velika podrška u izradi ove studije.

Gordana Grujičić je stručna istraživačica u Centru za migracije i NVO Grupa 484. Posедуje detaljno pravno znanje i praktično iskustvo o pitanjima vezanim za migracije i traženje azila.

Mario Reljanović je naučni istraživač na Institutu za uporedno pravo. Prethodno je bio vanredni profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta Union – Beograd. Njegova stručnost obuhvata zakone o radu i pitanja socijalne zaštite u Srbiji i EU. Doprineo je mnogim projektima MOR, UN i OEBS.

Marina Simeunović je nacionalna konsultantkinja, istraživačica i trenerica o inkluziji Roma i borbi protiv diskriminacije. Aktivistkinja je za prava Roma i uključena je u različite lokalne inicijative u oblasti socijalne inkluzije.

Klara Skrivankova je međunarodna konsultantkinja za pitanja modernog ropstva i odgovorno poslovanje. Radila je za nekoliko organizacija civilnog društva kao što su Međunarodna organizacija za borbu protiv ropstva, La Strada i Inicijativa za etičku trgovinu. Facilitatorka je, trenerica i autorka brojnih publikacija.

Tamara Vukasović je socijalna pedagoškinja i psihoterapeutkinja, kao i aktivna stručnjakinja i trenerica sa dugogodišnjim iskustvom u borbi protiv rodnog nasilja i trgovine ljudima u Srbiji i inostranstvu. Bila je jedn od osnivačica NVO ASTRA, prve organizacije za borbu protiv trgovine ljudima u Srbiji.

Spisak skraćenica

AMC	Azerbejdžanski migracioni centar
CEBES	Centar za visoke ekonomske studije
CESS	Centar za ekonomske i društvene studije
SE	Savet Evrope
CZŽTLJ	Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima
EKLJP	Evropska konvencija o ljudskim pravima (Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda)
ECRI	Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
EU	Evropska unija
GRETA	Grupa eksperata za borbu protiv trgovine ljudima
MOR	Međunarodna organizacija rada
MICS	Istraživanje višestrukih pokazatelja
NVO	Nevladina organizacija
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
SOP	Standardne operativne procedure
TLJ	Trgovina ljudima
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNGP	Vodeći principi Ujedinjenih nacija

I. Uvod

Ova studija je izrađena u okviru projekta „Prevenција i borba protiv trgovine ljudima u Srbiji“, koji se sprovodi u okviru zajedničkog programa Evropske unije i Saveta Evrope Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku 2019–2022. Njen cilj je da pruži najnovije informacije o trendovima i izazovima u vezi sa trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije u Srbiji, dodatno razjasni faktore rizika i predloži načine za njihovo sprečavanje ili ublažavanje. Prvi izveštaj o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije u Srbiji objavljen je u maju 2017. godine¹ u okviru I faze projekta. Analizirao je pravni, politički i institucionalni okvir, kao i napore koje preduzimaju vlada, sindikati, civilno društvo i privatni sektor u rešavanju problema trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Nova dešavanja i trendovi od tada zahtevali su dodatna istraživanja koja je sproveda grupa konsultanata 2021–2022, što je dovelo i do izrade ove publikacije.

Studija polazi od pretpostavke da osmišljavanje efikasnih preventivnih strategija za borbu protiv trgovine ljudima zahteva razumevanje šireg društvenog i ekonomskog konteksta i strukturalnih faktora koji čine pojedince i zajednice ranjivim u svetu trgovine ljudima. Prepoznaje potrebu da vlade naprave pomak sa pristupa zasnovanog na usklađenosti ka pristupu zasnovanom na riziku u razvoju mera za borbu protiv trgovine ljudima. Osnova za sprovođenje ovih strategija je stoga procena rizika koji dovode do trgovine ljudima. Usmeravanje napora na ove rizike poboljšalo bi identifikaciju i davanje prioriteta odgovarajućim korektivnim merama.

Iako do danas nije izrađena sveobuhvatna metodologija za procenu rizika od trgovine ljudima, cilj studije je da pruži uvid u strukturne faktore (kao što su stavovi prema etničkim manjinama, duboko ukorenjena diskriminacija, socijalno otuđenje koje dovodi do ekonomske deprivacije, rodna diskriminacija...) kao i približne varijable (pristup tržištu rada, neformalna ekonomija, loša primena zakona, niska svest među ranjivim zajednicama i opštoj javnosti). Očekuje se da anali-

---

1 Klara Skrivankova, Tamara Vukasović, Izveštaj o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije u Srbiji, Savet Evrope, 2017. Dostupno na: <https://rm.coe.int/serbia-preventing-and-combating-trafficking-in-human-beings-pdf/168075f341>

za ovih faktora i varijabli doprinese boljem razumevanju osnovnih uzroka trgovine ljudima, kao i situacija i okolnosti koje dovode do ranjivosti.

Pristup akcijama za borbu protiv trgovine ljudima zasnovan na riziku omogućava zainteresovanim stranama da identifikuju i reaguju na potencijalne rizike i odgovore usmeravanjem akcije na osnovne uzroke. Pristup detaljne analize zasnovan na riziku pomaže da se otkriju faktori kao što su:

- Ranjivost pojedinca/zajednice koja može povećati rizik od eksploatacije zbog određenih karakteristika (npr. rasa, pol, invaliditet, starost) ili situacije (status migranta, život u siromaštvu, nezaposlenost).
- Strukture i sistemi koji mogu dovesti do eksploatacije, kao što su oni koji se odnose na tržište rada i poslovne operacije (npr. prakse podugovaranja i angažovanja spoljnih saradnika u određenim sektorima; nedostatak regulative agencija za zapošljavanje); ekonomija (npr. visoka nezaposlenost ili nedostatak radne snage u određenim sektorima) ili upravljanje migracijama (npr. vize vezane za poslodavce za određene kategorije radnika).

Ključni koncepti i definicije

Da bi ojačala sprovođenje obaveze sprečavanja i borbe protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, GRETA je objavila *Pregled dobrih praksi za rešavanje pitanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije*² i *Stručno uputstvo o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije*³ (u daljem tekstu: Stručno uputstvo GRETA), koje daje pregled mera koje mogu da preduzmu države potpisnice i objašnjava ključne koncepte i definicije.

Kako se navodi u Stručnom uputstvu GRETA, „Međunarodno dogovorena definicija trgovine ljudima, koja je preslikana u članu 4 Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, kao i u drugim instrumentima, predstavlja kombinaciju tri komponente: „delovanje“ (vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje lica), koje se vrši putem „sredstva“ kojim se takvo delovanje postiže (uz primenu pretnje

2 GRETA, Pregled dobrih praksi za rešavanje pitanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, 2020. Dostupno na: <https://rm.coe.int/mpendium-of-good-practices-in-addressing-trafficking-in-human-beings-f/16809f9bef>

3 GRETA, Stručno uputstvo o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, 2020. Dostupno na: <http://rm.coe.int/guidance-note-on-preventing-and-combating-trafficking-in-human-beings-1680a1060c>

ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili ranjivosti ili davanjem ili primanjem novčanih sredstava ili druge koristi u svrhu dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem) u „svrhu” eksploatacije. Definicija obuhvata nepotpunu listu praksi „eksploatacije”, koje obuhvataju iskorišćavanje prostitucije ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudan rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropски položaj ili vađenje organa. Pristanak žrtve na planiranu eksploataciju nema značaja ni u jednom slučaju kada se koriste pomenuta „sredstva” ili kada je predmet trgovine ljudima dete.”

U Stručnom uputstvu GRETA dalje se navodi da se „Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije kao termin koristi za razlikovanje trgovine u svrhu seksualne eksploatacije i trgovine u eksploativne svrhe u različitim ekonomskim sektorima, kako u formalnoj tako i u neformalnoj ekonomiji. Koncept „radne eksploatacije” u kontekstu trgovine ljudima podrazumeva, u najmanju ruku, prinudni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu i ropски položaj, pojmove koji su dobro poznati u međunarodnom pravu, što se odnosi i na sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava u vezi sa članom 4 Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP). Konkretno, prisilni ili prinudni rad definisan je u članu 2(1) Konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR) o prisilnom ili prinudnom radu (br. 29 iz 1930) kao „svaki rad ili usluge koji se traže od bilo koje osobe pod pretnjom bilo kakve kazne i za koju se navedeno lice nije dobrovoljno ponudilo”.⁴

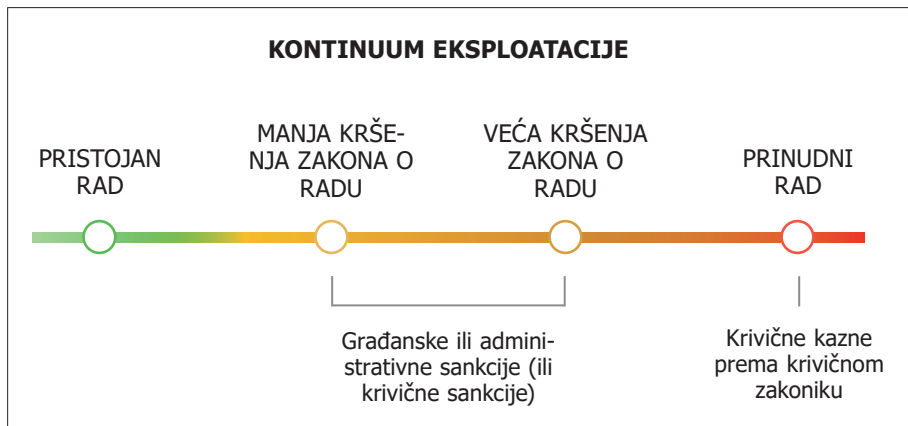
Kontinuum eksploatacije

Pojam eksploatacije se pominje, ali nije definisan u međunarodnom pravu. GRETA ističe da „odsustvo jasne definicije „eksploatacije” otežava povlačenje granice između eksploatacije u smislu kršenja radnih prava i ekstremne eksploatacije koja se svodi na prinudni rad. U kontekstu trgovine ljudima, „eksploatacija” se, uopšte uzev, u smislu nepravednog iskorišćavanja ranjivosti ili stanja potrebe druge osobe, smatra kontinuumom,⁵ koji je, doduše, loše definisan i nije statičan. Na jednom njegovom kraju su situacije koje predstavljaju kršenje zakona o radu, kao što je neplaćanje obavezne minimalne zarade, a na drugom su situacije u kojima je davanje nepravedne prednosti akutna pojava, a šteta koju to donosi je veoma ozbiljna. Trenutno nije jasno

4 Ibid., str. 4, Videti u Aneksu I listu relevantnih međunarodnih ugovora.

5 Klara Skrivankova, *Between decent work and forced labour: examining the continuum of exploitation*, Joseph Rowntree Foundation, November 2010.

gde na ovom kontinuumu radna eksploatacija prelazi iz problema radnog prava u pitanje krivičnog prava.⁶

Slika 1: Kontinuum eksploatacije

Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije: veliki izazov u Evropi i celom svetu

Izveštaji Grupe eksperata Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA) pokazuju da je trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije u porastu širom Evrope.⁷ Javlja se u brojnim sektorima privrede, uključujući građevinarstvo, hotelijerstvo, poljoprivredu, rad u domaćinstvu, proizvodnju, čišćenje i ugostiteljstvo. Može se naći i u formalnoj i u neformalnoj ekonomiji, a tiče se žena, muškaraca i dece.

GRETA je uočila da sprečavanje i borba protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije predstavlja izazov iz mnogo razloga. Jedna od najvećih prepreka naporima u borbi protiv trgovine ljudima je to što akteri u borbi protiv trgovine ljudima i opšta populacija nemaju jasno razumevanje koncepta trgovine ljudima. Svest institucija o specifičnostima trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije dugo je zaostajala za svešću o trgovini u svrhu seksualne eksploatacije. Ovo je uticalo na kapacitet da se proaktivno identifikuju situacije radne eksploatacije.

6 GRETA, Stručno uputstvo o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, Savet Evrope, str. 5.

7 GRETA, Tematsko poglavlje o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije u 7. opštem izveštaju GRETA, 2017. Dostupno na: <https://rm.coe.int/labour-exploitation-thematic-chapter-7th-general-report-en/16809ce2e7>

Razlike u tumačenju i praktičnoj primeni radnih standarda i razumevanju radne eksploatacije predstavljaju dodatne izazove.⁸

Drugi izveštaj GRETA o evaluaciji Srbije⁹ preporučio je, *između ostalog*, da domaće vlasti nastave da jačaju svoje napore na sprečavanju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i to na sledeći način:

- Jačanjem obuke za inspektore rada;
- Fokusom na blisku saradnju sa sindikatima, civilnim društvom i privatnim sektorom na podizanju svesti o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije;
- Sprečavanjem trgovine ljudima u lancima snabdevanja i jačanjem društvene odgovornosti preduzeća;
- Dodatnom senzibilizacijom ključnih stručnjaka i šire javnosti o rizicima trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i pravima žrtava.

U okviru projekta „Prevenција i borba protiv trgovine ljudima u Srbiji“ od 2017. godine realizovan je niz aktivnosti na suzbijanju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Obuke su osmišljene i sprovedene kako bi se poboljšalo razumevanje inspektora rada o njihovoj ulozi i odgovornostima u borbi protiv trgovine ljudima, posebno u pogledu identifikacije žrtava i upućivanja na programe pomoći. Svi inspektori rada u Srbiji (220 zaposlenih) obučeni su za prepoznavanje znakova trgovine ljudima tokom inspekcijuskog nadzora. Pored toga, organizovana je multidisciplinarna obuka koja je uključila inspektore rada, policajce i predstavnike NVO. Dve kampanje za podizanje svesti koje su sprovele nevladine organizacije Atina i ASTRA fokusirale su se na izgradnju kapaciteta lokalnih timova za borbu protiv trgovine ljudima i mehanizama za otkrivanje i reagovanje na trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije, kao i na informisanje radnika o rizicima trgovine ljudima, njihovim pravima i dostupnosti usluga pomoći.

Kada se razmatraju faktori rizika koji mogu dovesti do trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, ponašanje aktera iz privatnog sektora je jedan od faktora koje treba uzeti u obzir. Ukrštanje ponašanja preduzeća i kršenja ljudskih prava sve se više razmatra u Evropi i globalno. Na primer, Evropska komisija je primetila da „mreže za trgovinu ljudima sve više pokazuju nivo profesionalizma i stručnosti, čineći da njihova aktivnost izgleda kao korporativni posao, mnogo više nego u prošlosti. Države članice su istakle postojanje sinergije između okvira

8 Ibid.

9 Izveštaj o primeni Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima u Srbiji, GRETA(2017)37. Dostupno na: <https://rm.coe.int/greta-2017-37-frg-srb-en/16807809fd>

politike protiv trgovine ljudima i javnih politika usvojenih na nacionalnom nivou u srodnim oblastima, kao što su organizovani kriminal, bezbednost, poslovanje i ljudska prava.”¹⁰

Godine 2011. uvedeni su Vodeći principi UN o poslovanju i ljudskim pravima (UNGP), prvi međunarodni neobavezujući instrument o poslovanju i ljudskim pravima. UNGP pružaju sažetak mera koje države treba da preduzmu kako bi zaštitile ljude od zloupotrebe ljudskih prava od strane trećih lica kao što su preduzeća i poslodavci, kako velikih (kao što su multinacionalne kompanije ili velike fabrike sa brojnim dobavljačima) tako i malih ili srednjih, kao što su individualni farmeri koji zapošljavaju jednog ili dva radnika na farmi. Cilj ovih mera je sprečavanje mnogo šireg spektra zloupotreba od pukih oblika eksploatacije povezanih sa trgovinom ljudima.¹¹ Nakon uvođenja UNGP, došlo je do pomaka tako da se od kompanija zahteva da sprovode detaljnu analizu u pogledu ljudskih prava.¹² Evropski parlament je 2021. godine odobrio nacrt Direktive EU o obaveznoj detaljnoj analizi u pogledu ljudskih prava, životne sredine i dobrog upravljanja. Očekuje se da će EU odobriti Direktivu 2022. godine i da će ona postati zakon 2023. godine.

Iako trgovina ljudima nije uvek eksplicitno pomenuta u ovim dokumentima, može se zaključiti da direktiva usmerena na kršenje ljudskih prava koja se poziva na Evropsku konvenciju o ljudskim pravima namerava da pokrije trgovinu ljudima kao jedno od kršenja ljudskih prava.

Savet Evrope se takođe bavio ovim pitanjima, uključujući i Rezoluciju Parlamentarne skupštine Saveta Evrope 2311(2019) Ljudska prava i poslovanje, nakon Preporuke 2166(2016) o istoj temi. Nova preporuka o borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, koja se odnosi i na ulogu privatnog sektora, nalazi se u procesu

---

10 Treći izveštaj o napretku ostvarenom u borbi protiv trgovine ljudima (2020) u skladu sa članom 20 Direktive 2011/36/EU o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava. Evropska komisija, str. 61. Dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication-n/3727d523-12c0-11eb-9a54-01aa75ed71a1>

11 Novonastale dobre prakse državnih organa, poslovne zajednice i civilnog društva u oblasti smanjenja tražnje za trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije, Mike Dottridge, Savet Evrope, 2016, str. 5. Dostupno na: <https://rm.coe.int/16806846be>

12 Na primer, Ujedinjeno Kraljevstvo je uvelo Zakon o modernom ropstvu Ujedinjenog Kraljevstva (2015) sa klauzulom o transparentnosti u lancima snabdevanja; Holandija je 2021. godine uvela zakon o detaljnoj analizi u pogledu dečijeg rada koji će stupiti na snagu 2022. Nemačka je usvojila zakon koji zahteva od određenih kompanija da preduzmu detaljnu analizu u pogledu ljudskih prava.

usvajanja.¹³ Štaviše, u sklopu platforme za e-učenje programa HELP, Savet Evrope je 2021. godine stavio na raspolaganje novi kurs onlajn obuke o poslovanju i ljudskim pravima, kao i novi modul o borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije koji je uključen u već postojeće kurseve e-učenja o radničkim pravima i borbi protiv trgovine ljudima.

---

13 Nacrt preporuke Komiteta ministara državama članicama o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije (Dostupno na: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a7b742) i Memorandum sa objašnjenjima (dostupno na: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a7b75b)

II. Situacija sa trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije u zemlji – trendovi od 2017. godine

---

Društveno-politički kontekst u Srbiji je turbulentan poslednjih godina, a to je dodatno iskomplikovano izbijanjem pandemije virusa KOVID-19.

Osnovni ekonomski pokazatelji ukazuju na velike ekonomske disparitete, niske plate i rizik od siromaštva, posebno za marginalizovane grupe:

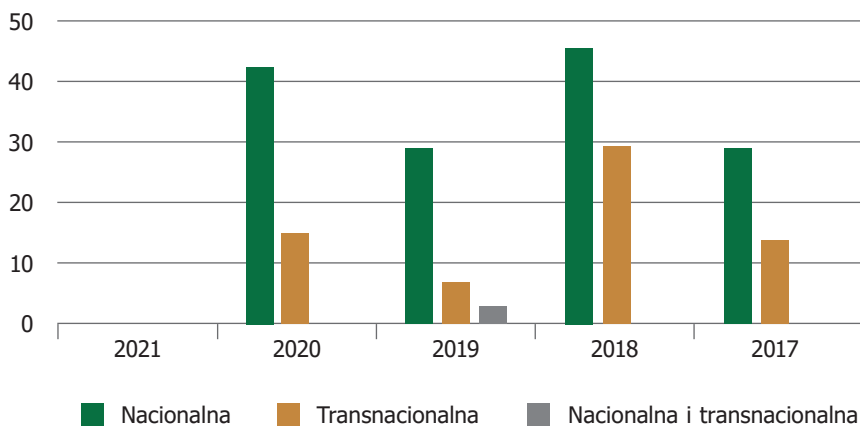
- Minimalna zarada u Srbiji iznosi 366 evra¹⁴ i niža je od većine zemalja EU, a njen nivo ne pokriva osnovne troškove života (minimalna potrošačka korpa).
- Troškovi stanovanja predstavljaju finansijski teret za 66% domaćinstava u Srbiji (Eurostat, 2018).
- Godine 2019. 226.897 osoba je primalo socijalnu pomoć. Iznos socijalne pomoći za pojedinca u Srbiji je 8.626,00 dinara (ili 70 evra).
- Prihodi najbogatijih 20% stanovništva su 10 puta veći od prihoda 20% najsiromašnijih (Eurostat, 2018).
- Indeks posvećenosti smanjenju nejednakosti svrstava Srbiju na poslednje mesto u Evropi i na 84. mesto na listi od 154 zemlje sveta.

---

14 Podaci Eurostata za 2021.

Vrste trgovine i eksploatacije, profili žrtava (2017–2021)

Poslednjih godina, većina identifikovanih slučajeva trgovine ljudima u Srbiji odnosila se na srpske državljane eksploatisane u zemlji. Transnacionalna trgovina srpskim državljanima je ređa. Postoje indicije da Srbija sve više postaje zemlja tranzita i odredišta stranih žrtava trgovine ljudima.

Slika 2: Vrsta trgovine ljudima, 2017–2020.

Seksualna eksploatacija ostaje najčešći oblik nacionalne trgovine ljudima (tj. unutar Srbije), a zatim sledi trgovina u svrhu radne eksploatacije. Mešoviti oblici eksploatacije (seksualna, kriminalna ili radna eksploatacija) i prisilni brakovi su najčešći oblici trgovine državljanima Srbije u inostranstvu. Većina identifikovanih žrtava su žene, u rasponu od 65% do 91% godišnje u periodu 2017–2021.

U istom periodu broj identifikovanih **punoletnih osoba** bio je veći (od 51% do 58% godišnje) od broja identifikovane dece, osim 2019. godine, kada su 64% identifikovanih žrtava bila deca. Samo nekoliko **dece** je zvanično identifikovano kao žrtve radne eksploatacije (6% identifikovanih slučajeva). Devojkama se najčešće trguje radi seksualne eksploatacije i prisilnog braka, dok su dečaci žrtve višestrukih oblika eksploatacije (prisilno prosjačenje, kriminalne aktivnosti i radna eksploatacija).

Broj identifikovanih slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i dalje je nizak. Došlo je do blagog povećanja 2018. i 2020. godine kada je identifikovano 18, odnosno 12 žrtava.

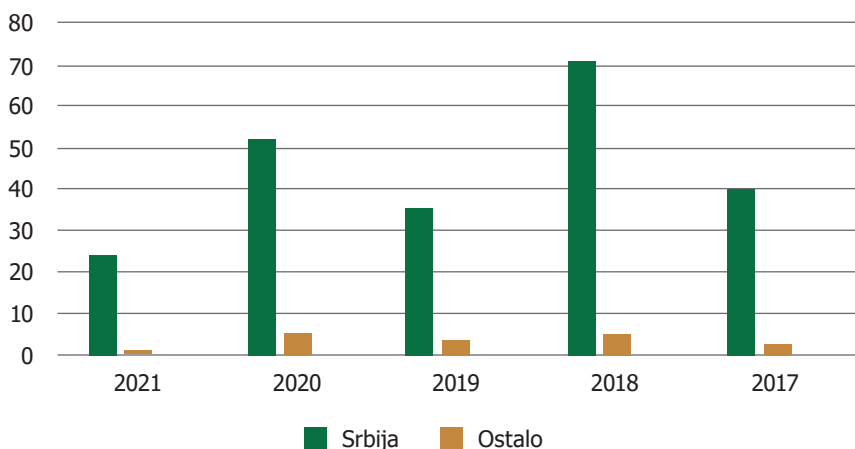
	2021. (Januar–Jun) *	2020.	2019.	2018.	2017.
UKUPAN broj identifikovanih slučajeva	26	57	39	76	43
Profil žrtve: starost i pol					
Mlađe od 18 godina	5	24	25	32	21
Devojčice	5	18	19	30	20
Dečaci	0	6	6	2	1
Starije od 18 godina	21	33	14	44	22
Žene	15	19	13	27	19
Muškarci	6	14	1	17	3
Žrtve po vrsti eksploatacije					
Seksualna eksploatacija	15	21	23	34	21
Prinudni brak	1	8	3	8	3
Višestruka eksploatacija	3	9	5	13	10
Prinudni rad	3	12	3	18	4
Prisilno prosjačenje	2	2	4	2	4
Prisilni kriminal	1	4	1	1	1
Ekonomska eksploatacija	1	0	0	0	0
Nezakonito usvajanje	0	1	0	0	0
Deca žrtve, po vrsti eksploatacije					
Seksualna eksploatacija	2 devojčice	7 devojčica	15 devojčica	17 (16 devojčica)	12 devojčica
Prinudni brak	1 devojčica	6 devojčica	1 devojčica	6 devojčica	3 devojčice
Višestruka eksploatacija	0	5 (2 devojčice)	3 (2 devojčice)	7 devojčica	3 devojčice

	2021. (Januar–Jun) *	2020.	2019.	2018.	2017.
Prinudni rad	2 devojčice	3 (1 devojčica)	2 dečaka	0	0
Prisilno prosjačenje	0	2 (1 devojčica)	3 (1 devojčica)	1 devojčica	3 (2 devojčice)
Prisilni kriminal	0	0	1 dečak	1 dečak	0
Ekonomska eksploatacija	0	0	0	0	0
Nezakonito usvajanje	0	1	0	0	0

Slika 3: Identifikovane žrtve 2017–Jun 2021,

Izvor: CZŽTLJ¹⁵ godišnji izveštaji 2017–2020. i polugodišnji izveštaj 2021.

Uprkos rastućem broju radnika migranata u Srbiji, broj identifikovanih stranih žrtava trgovine ljudima i dalje je nizak. U poslednjih pet godina identifikovano je samo 12 žrtava među migrantima i izbeglicama. Zemlje porekla su Avganistan, Albanija, Bosna i Hercegovina, Kamerun, Hrvatska, Kongo, Danska, Nemačka, Severna Makedonija, Mali, Crna Gora, Nigerija i Pakistan.

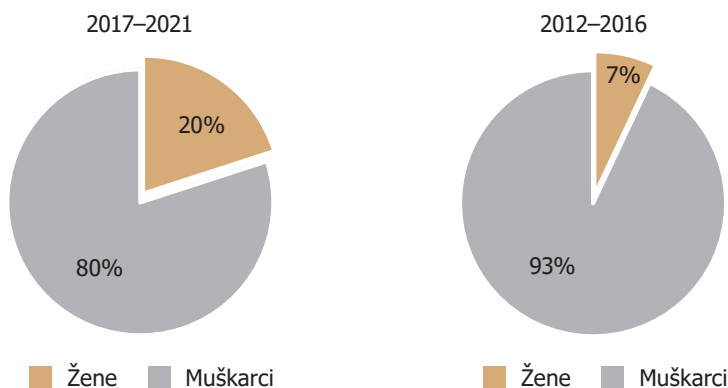
Slika 4: Identifikovane žrtve prema zemlji porekla (2017–2021)

15 Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima (CZŽTLJ) osnovala je Vlada Srbije 2012. godine kao deo sistema socijalne zaštite i ključni je akter Nacionalnog mehanizma za upućivanje (NRM). Okvir za funkcionisanje NRM dat je u dokumentu Standardne operativne procedure za postupanje sa žrtvama trgovine ljudima (SOP). CZŽTLJ prikuplja statističke podatke o identifikovanim žrtvama.

Rodni aspekti trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije

Zbog rodne prirode trgovine ljudima, u mnogim zemljama, politika i praksa borbe protiv trgovine ljudima fokusirale su se na žene i devojčice. Većina usluga pomoći žrtvama, uključujući skloništa, osmišljene su i prilagođene potrebama žena žrtava, posebno onih koje su izložene seksualnoj eksploataciji. Broj muškaraca žrtava trgovine ljudima je u porastu u svim državama potpisnicama Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima zbog rasprostranjenosti slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Međutim, još uvek je prisutan značajan nedostatak projekata pomoći za muškarce žrtve trgovine ljudima koji možda nisu prepoznati kao ranjivi u svetlu eksploatacije ili kao žrtve trgovine ljudima. Veći akcenat na podizanju svesti i ciljani programi koji prepoznaju muškarce i dečake kao potencijalne žrtve od ključne su važnosti da bi se obezbedila identifikacija i upućivanje na pomoć.¹⁶

Rodna dimenzija trgovine ljudima istražena je u okviru projekta „Prevenција i borba protiv trgovine ljudima u Srbiji”.¹⁷ Muškarci i dalje čine najveći deo zvanično identifikovanih žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u Srbiji, mada se broj identifikovanih žena povećao od 2016. godine.

Slika 5: Udeo identifikovanih žrtava radne eksploatacije prema polu

Izvor: Godišnji izveštaji CZŽTLJ 2012–2016. i 2017–jun 2021.

16 GRETA, 8. Opšti izveštaj o aktivnostima GRETA, 2018, stavovi 111–114. Dostupno na: <https://rm.coe.int/8th-/168094b073>

17 Ivana Radović, *Sažetak rodne analize borbe protiv trgovine ljudima u Srbiji*, mart 2020.

Broj zvanično identifikovanih žrtava i dalje je nizak (videti tabelu ispod) u poređenju sa brojem potencijalnih žrtava upućenih CZŽTLJ. Ovo ukazuje na mogućnost postojanja određenog broja slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije koji su neotkriveni.

Identifikovane žrtve radne eksploatacije	2021. (Januar–Jun)	2020.	2019.	2018.	2017.
UKUPAN broj identifikovanih slučajeva	3	12	3	18	4
Devojčice	2	1	0	0	0
Dečaci	0	2	2	0	0
Žene	0	2	0	1	2
Muškarci	1	7	1	17	2

Slika 6: Broj identifikovanih žrtava radne eksploatacije u periodu 2017–2021. prema polu, starosti i godini.

Izvor: Godišnji izveštaji 2017–jun 2021.

Usluge za žrtve određuju se prema vrsti eksploatacije.¹⁸ Još uvek nema specijalizovanog skloništa za muškarce. Državno sklonište za žene žrtve trgovine ljudima nije radilo od septembra 2020. do februara 2022. godine, a podrška žrtvama se u velikoj meri oslanjala na nevladine organizacije i strane donatore.

Preliminarna identifikacija i upućivanje u Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima (CZŽTLJ)

Faza preliminarne identifikacije žrtava trgovine ljudima jeste od najveće važnosti u procesu zaštite. U skladu sa Standardnim operativnim procedurama za identifikaciju i upućivanje žrtava trgovine ljudima (SOP), postoji niz aktera koji mogu da izvrše preliminarnu identifikaciju, uključujući nevladine organizacije (NVO), policiju, Inspektorat za rad, diplomatsko-konzularna predstavništva, obrazovne ustanove, jedinice Nacionalne službe za zapošljavanje i centre za prihvatanje i azil. Podaci CZŽTLJ pokazuju da je 2018. godine najveći broj pretpostavljenih žrtava upućen nacionalnim mehanizmom upućivanja (181 nov slučaj upućivanja). Taj broj se smanjio na 135 novih slučajeva 2019. i 130 2020. godine.

¹⁸ Ivana Radović, *Sažetak rodne analize borbe protiv trgovine ljudima u Srbiji*, mart 2020.

Najveći broj prijava pretpostavljenih žrtava dolazi iz sistema socijalne zaštite (obično 30 do 40%), sledi policija (25–30%) i nevladine organizacije (oko 10% svih slučajeva upućivanja).

Važno je napomenuti da je ubrzo nakon prve obuke o trgovini ljudima za inspektore rada koju je organizovao Savet Evrope 2017. godine, prvi slučaj trgovine ljudima upućen CZŽTLJ od strane Inspektorata rada (iz grada Niša).

Procesuiranje slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije

Broj procesuriranih slučajeva koji rezultiraju osuđujućim presudama za trgovinu ljudima i dalje je nizak (videti tabelu ispod). Način na koji je trgovina ljudima evidentirana u zvaničnoj statistici krivičnih dela otežava identifikovanje slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

Godina/ Krivično delo	Počinioci		Osuđujuće presude		Vrsta kazne	
	Punoletne osobe	Deca	Punoletne osobe	Deca	Punoletne osobe	Deca
2017.						
Trgovina ljudima	2	0	9	0	Zatvor: 6 Kućni pritvor: 3	0
Trgovina decom radi usvajanja	1	0	0	0	0	0
2018.						
Trgovina ljudima	1	1	16	1 (muškarac)	Zatvor: 15 Uslovna kazna: 1	Zatvor za maloletnike: 1
Trgovina decom radi usvajanja	0	0	0	0	0	0
2019.						
Trgovina ljudima	21	1	11	2 (1 muškarac, 1 žena)	Zatvor: 11	Vaspitne mere (pojačani nadzor i institucionalne mere): 2
Trgovina decom radi usvajanja	3	0	0	0	0	0

Godina/ Krivično delo	Počinioci		Osuđujuće presude		Vrsta kazne	
	Punolet- ne osobe	Deca	Punolet- ne osobe	Deca	Punoletne osobe	Deca
2020.						
Trgovina ljudima	77	1	7	0	Zatvor: 7	0
Trgovina decom radi usvajanja	6	0	0	0	0	0
Ukupno 2017–2020.	111	3	43	3		

Slika 7: Republički zavod za statistiku Srbije, 2017–2020.

Prijavljeni počinioci krivičnih dela trgovina ljudima (član 388) i trgovina decom radi usvajanja (član 389). Osuđeni punoletni počinioci krivičnih dela trgovina ljudima (član 388) i trgovina decom radi usvajanja (član 389).

Javna svest o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije

Javnu percepciju o trgovini ljudima oblikuju mediji koji u velikoj meri prate ovu temu na senzacionalistički način. Medijska analiza NVO ASTRA pokazala je da veliki deo izveštaja ne analizira ovo pitanje niti objašnjava šta je trgovina ljudima.¹⁹ Većina izveštaja pokriva ono što se dogodilo (83%), a samo nekoliko članaka pokriva pozadinu i kontekst istraga (17%). U nekim slučajevima, medijska izloženost ugrozila je integritet i bezbednost žrtava objavljivanjem poverljivih i osetljivih informacija. U nekim slučajevima medijski izveštaji čak otkrivaju identitet žrtava protiv njihove volje.

NVO Atina je 2019. godine predložila 10 koraka za rešavanje ovih problema, uključujući jasne smernice i protokole za sprečavanje curenja informacija iz javnih institucija, kao i preporuke o tome kako pripremiti saopštenja za javnost i organizovati kontinuiranu edukaciju za medijske radnike.²⁰

Da bi se rešio problem niske svesti o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije, a u skladu sa preporukama GRETA u drugom izvešta-

19 ASTRA, Priručnik za novinare, 2008. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/8/36212.pdf>

20 Atina, 2021. Dostupno na: <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/C%CC%8Covec%CC%8Canstvo%20duguje%20deci%20najbolje%20s%CC%8Cto%20ima%20NVO%20Atina.pdf>

ju o evaluaciji Srbije,²¹ organizovano je nekoliko aktivnosti u okviru projekta koji Savet Evrope sprovodi u Srbiji u sklopu programa „Horizontal Facility“ za Zapadni Balkan i Tursku 2019–2022 finansiran od strane Evropske unije i implementiran od strane Saveta Evrope. Ove aktivnosti su uključivale:

- Kampanja RADNA PRAVA – SADA!²² koju je ASTRA sproveda u leto 2020. godine imala je za cilj da informiše rizične grupe o njihovim pravima, dostupnoj pomoći i načinu identifikovanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Leci su uz pomoć Samostalnog sindikata putara podeljeni radnicima na šest gradilišta u Kragujevcu, Nišu, Čačku, Požegi, Zaječaru i Beogradu. Leci su takođe deljeni mladima u 26 srednjih škola²³ širom Srbije. Postavljeno je skoro 100 objava na društvenim mrežama sa više od 230.000 pregleda (klikovi na linkove, posete veb-stranici i pregledi video-zapisa). Dodatni rezultat kampanje bila je publikacija sa preporukama za prevenciju radne eksploatacije²⁴ koja je razmatrala radno zakonodavstvo i aktuelne trendove na srpskom tržištu rada.
- U periodu od marta do decembra 2020, Atina je vodila kampanje o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije usmerene na profesionalce i predstavnike pet lokalnih timova za borbu protiv trgovine ljudima (Vranje, Subotica, Niš, Sremska Mitrovica i Šabac). Ukupno je bilo direktno uključeno 60 stručnjaka iz različitih institucija.²⁵ Projektne aktivnosti obuhvatile su ukupno 43.743 osobe.
- Kurs Saveta Evrope o trgovini ljudima HELP²⁶ pokrenut je u Srbiji oktobra 2020. godine, u saradnji sa Pravosudnom akademijom Srbije. Predavači u okviru programa HELP prilagodili su kurs srpskim pravnim i političkim okvirima i stručnjacima. Kurs kombinuje teoriju i praksu, studije slučaja i praktične primere.

---

21 Izveštaj o primeni Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima u Srbiji, GRETA(2017)37. Dostupno na: <https://rm.coe.int/greta-2017-37-frg-srb-en/16807809fd>. Između ostalih preporuka GRETA je smatrala da vlasti treba da nastave da sprovode kampanje informisanja i podizanja svesti o različitim oblicima trgovine ljudima, uključujući radnu eksploataciju.

22 <https://www.astra.rs/en/labour-justice-now/>

23 Užice, Zrenjanin, Vršac, Vranje, Vlasotince, Prijepolje, Čuprija, Bujanovac, Svilajnac, Niška Banja, Niš, Beograd, Kruševac, Kraljevo i Kragujevac.

24 https://drive.google.com/file/d/1aTIDzlqoPJydm7xjEfm1b_36qWuAzFt/view

25 <http://www.atina.org.rs/en/prosecutor-sena-uzunović-more-30-million-people-are-exploited-labor-among-them-are-children>

26 <http://help.elearning.ext.coe.int>

Dve dodatne kampanje sprovedene su 2019. i 2020. godine:

- NVO ASTRA je od februara do juna 2019. organizovala kampanju²⁷ u okviru projekta „Radna eksploatacija je realna“, koji je deo programa „MY WAY – Make it Work for Youth!“, koji je dobio podršku od evropskih instrumenata za demokratiju i ljudska prava. Pokrenut je portal za informisanje mladih i pružanje pomoći u cilju izbegavanja obmanjujućih ponuda za posao u Srbiji i inostranstvu. Projekat je pratila kampanja koja je uključivala sedam video i audio reklama, bilborde, objave na društvenim mrežama i štampane materijale.
- U periodu od septembra 2020. do januara 2021. ASTRA je sprovela kampanju²⁸ u okviru projekta „Unapređenje prostora i mogućnosti za borbu protiv trgovine ljudima“, uz podršku Evropske unije. Cilj je bio podizanje svesti javnosti o problemu trgovine ljudima, njenim najčešćim oblicima i prikazima, uključujući i radnu eksploataciju. Kampanja je uključivala video-spotove, bilborde i promotivni materijal za društvene mreže.

---

27 <https://www.astra.rs/en/campaign-labour-exploitation-is-real/>

28 <https://www.astra.rs/en/trafficking-in-human-beings-is-not-a-parallel-existence-it-is-a-harsh-reality-%E2%88%92-dont-look-away/>

III. Procena rizika u kontekstu trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije

---

Siromaštvo kao faktor rizika trgovine ljudima

Za prevenciju trgovine ljudima važno je razumeti koji segmenti stanovništva su ugroženi zbog siromaštva. Oni koji se suočavaju sa teškoćama verovatnije će se suočiti i sa nesigurnim poslovima u svojoj ekonomiji, nisu u poziciji da pregovaraju o uslovima rada i mogu biti primorani da traže posao u inostranstvu.

Godine 2019. smatralo se da 7% stanovništva Srbije živi u apsolutnom siromaštvu.²⁹ Procenat onih koji su u riziku od siromaštva bio je 23,2% (u poređenju sa prosekom EU-27 od 16,5%).³⁰ Nejednakost u raspodeli prihoda je velika: 2019. godine³¹ najbogatijih 20% stanovništva imalo je prihod 6,5 puta veći od 20% najsiromašnijih.

Niske plate su takođe faktor koji doprinosi tome. Minimalna zarada u Srbiji je 2021. godine iznosila 366 evra, što je niže nego u svim zemljama EU, osim u Bugarskoj. Prema podacima Fiskalnog saveta, preko 20 odsto radnika prima minimalnu zaradu. Niske plate su često faktor koji gura ljude da traže posao u inostranstvu.

Pandemija virusa KOVID-19 pogoršala je situaciju najsiromašnijih u društvu. Studija OHCHR pokazala je da su posledice pandemije na grupe u riziku povećale osnovne i strukturalne uzroke nejednako-

---

29 Izveštaj Evropske komisije o Srbiji, 2021. Dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2021_en

30 Statistika EU o prihodima i životnim uslovima (EU-SILC) <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-incom>

31 U poređenju sa EU-27 – 30,2%.

sti i/ili dovele do novih oblika nejednakosti.³² KOVID-19 je doveo u pitanje efikasnost programa socijalne zaštite. Deca i mladi ljudi su bili posebno ugroženi jer su socijalne usluge koje su već nedostajale u nekim oblastima zaustavljene tokom pandemije. Prema UNICEF-u, 50% domaćinstava sa decom zabeležilo je smanjenje prihoda tokom pandemije.³³

Izveštaj UNDP je otkrio da su neki segmenti stanovništva više pogođeni od drugih, kao što su radnici u neformalnoj ekonomiji, žene na malim poljoprivrednim gazdinstvima, stariji i mladi ljudi.³⁴ Oko 85% radnika otpuštenih u prvom kvartalu 2020. bili su neformalni radnici, a mnogi nisu imali koristi od bilo kakvih redovnih ili specifičnih mera socijalne zaštite usled pandemije virusa KOVID-19.

Tržište rada

Razmatranje načina na koji funkcioniše tržište rada važno je kada se osmišljavaju akcije protiv trgovine ljudima. Politika zapošljavanja i sprovođenje radnih prava, kao i njihovo ukrštanje sa migracionim politikama, igraju važnu ulogu. Loš pristup zapošljavanju (uključujući diskriminaciju nekih grupa, kao što su Romi), niske plate i nezaposlenost pokreću rast sive ekonomije u kojoj je eksploatacija rasprostranjena. Ovo su takođe faktori koji podstiču ljude da traže posao u inostranstvu.

Stope zaposlenosti

Između 2017. i 2020. godine nivoi zaposlenosti su porasli u starosnim grupama od 20 do 64 godine, a nezaposlenost je smanjena za 4,5 %. Međutim, 94.100 radnih mesta je izgubljeno u prvoj polovini 2020. kao rezultat pandemije virusa KOVID-19.³⁵

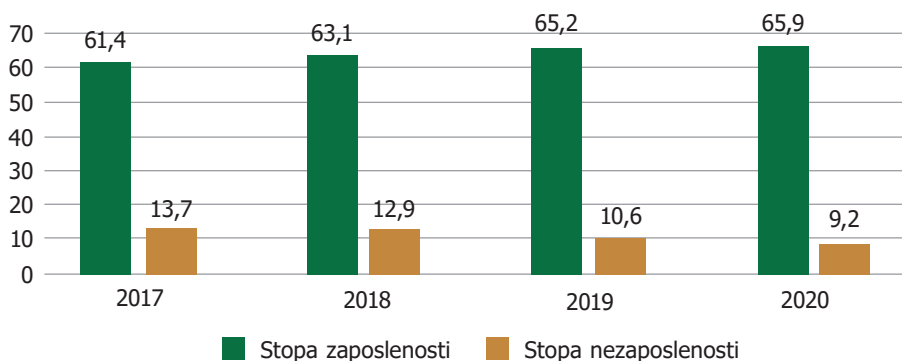
---

32 OHCHR/Ujedinjene nacije u Srbiji, Posledice KOVID-19 na položaj osetljivih grupa i grupa u riziku Uzroci, ishodi i preporuke, Beograd, decembar 2020.

33 Dečji fond Ujedinjenih nacija (UNICEF), 2020. Istraživanje o uticaju pandemije Kovid-19 na porodice sa decom u Srbiji. Dostupno na: <https://www.unicef.org/serbia/media/15491/file/Survey%20-%20Summary.pdf>

34 UNDP Beograd, Uticaj Kovid-19 u Srbiji: Izveštaj UNDP i poziv na akciju Ujedinjenih nacija, septembar 2020. Dostupno na: <https://serbia.un.org/en/92908-impact-covid19-serbia-new-report-and-call-action-united-nations>

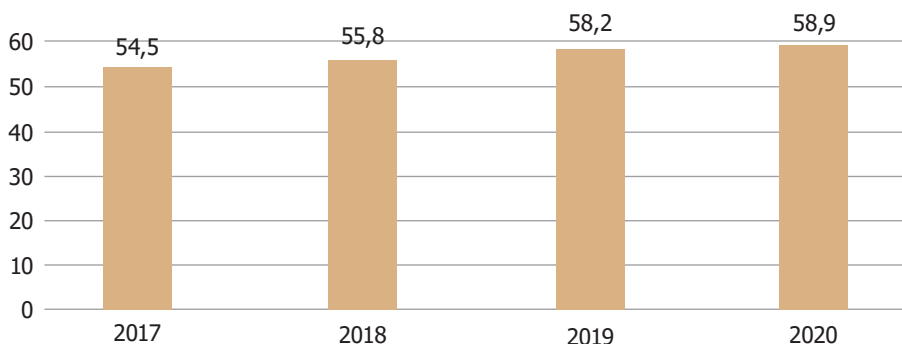
35 Republički zavod za statistiku Srbije (RZSS), 2020. Anketa o radnoj snazi/ kvartal 2020, Statističko saopštenje, maj 2020. Dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/trziste-rada/anketa-o-radnoj-snazi/>

Slika 8: Stope zaposlenosti i nezaposlenosti u %, osobe starosti 20–64, 2017–2020.

Izvor: Eurostat, Anketa o radnoj snazi

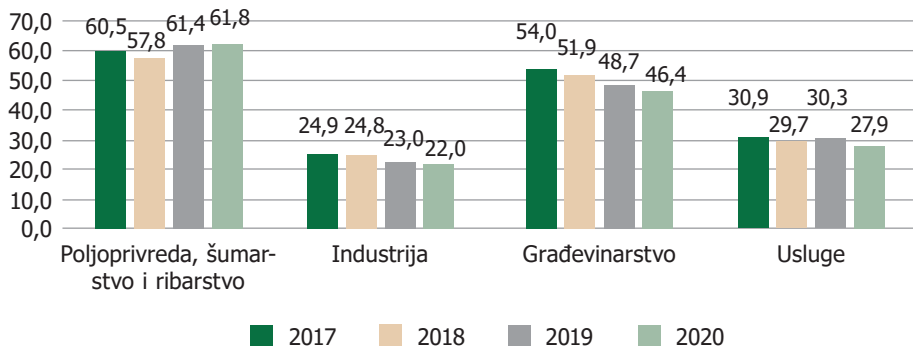
Podaci o **zaposlenosti žena** takođe ukazuju na blagi trend rasta. Najmanja je stopa zaposlenosti kod mladih žena, onih bez kvalifikacija i iz ruralnih sredina i žena sa više od troje dece. Prisutan je sektorski i profesionalni disparitet između muškaraca i žena. Na primer, žene su prezastupljene u sektoru usluga, uglavnom u zdravstvu i obrazovanju.

Slika 9: Zaposlenost žena u %, osobe starosti 20–64, 2017–2020.

Izvor: Eurostat, Anketa o radnoj snazi

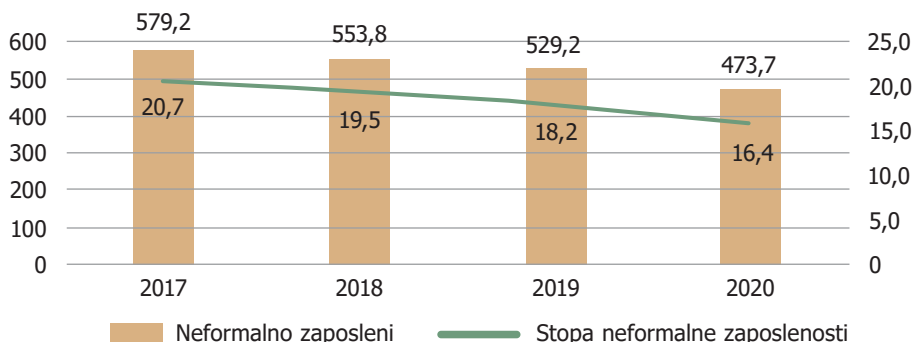
Međutim, povećanje stope zaposlenosti nije rezultiralo poboljšanjem kvaliteta zaposlenosti. Srbija ima veću prevalenciju **nesigurnih radnih mesta (samozaposleni i privremeni radnici)** od proseka EU. Najveći procenat nesigurnih radnih mesta je u poljoprivredi.

Slika 10: Udeo nesigurnih radnih mesta (samozaposleni i privremeni radnici) u ukupnoj zaposlenosti u %, osobe starosti 15–64, 2017–2020.

Izvor: Proračun autora na osnovu podataka ankete o radnoj snazi

Neformalna zaposlenost je smanjena između 2017. i 2020. i u relativnom i u apsolutnom smislu: stopa neformalne zaposlenosti smanjena je za 4,3 procentna poena, a broj neformalno zaposlenih za skoro četvrtinu.

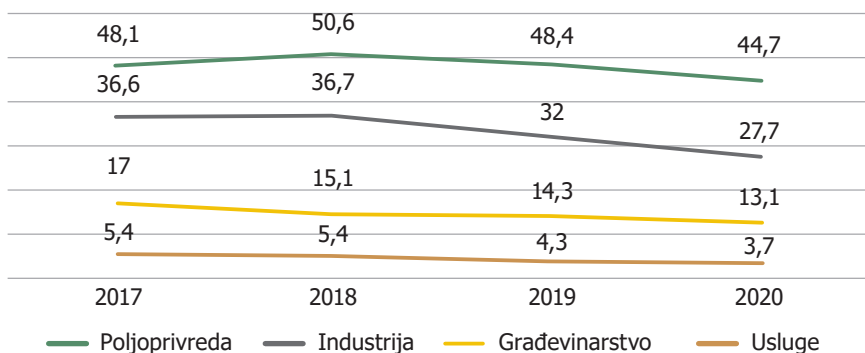

Slika 11: Udeo neformalno zaposlenih u hiljadama i stopa neformalne zaposlenosti u %, osobe starosti 15–64 godine, 2017–2020.

Izvor: Eurostat, Anketa o radnoj snazi

Ovaj pad je primećen u svim sektorima, ali najveća prevalencija neformalne zaposlenosti ostaje u sektoru poljoprivrede, gde je skoro polovina zaposlenih angažovana neformalno. Građevinarstvo je drugi sektor po veličini na koji utiče neformalna zaposlenost.

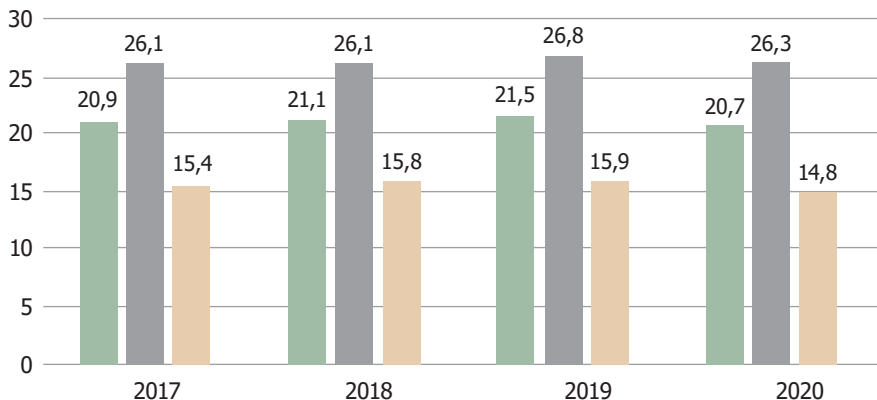

Slika 12: Stope neformalne zaposlenosti u % po privrednim sektorima, 2017–2020.

Izvor: Proračun autora na osnovu podataka ankete o radnoj snazi

Nivoi **zaposlenosti mladih** se nisu promenili od 2017. godine i ostaju oko 21%, što je niže od proseka u EU (31,5% 2020. godine). Mlade žene se suočavaju sa većim poteškoćama u ulasku na tržište rada nego mladići. O tome svedoči rodni jaz u stopama zaposlenosti, koji je u posmatranom periodu povećan sa 10,7 na 11,5 procentnih poena. Mladi takođe teško pronalaze siguran posao: 2020. godine 52,4% mladih (50% muškaraca i 56,3% žena) radilo je na privremenim poslovima.

Slika 13: Stope zaposlenosti, osobe starosti 15–24 godine, prema polu, u %, 2017–2020.

Izvor: Eurostat, Anketa o radnoj snazi

Nedostatak radne snage

Ne postoje pouzdani zvanični podaci o sektorskom nedostatku radne snage. Iz podataka o migraciji radnika mogli bi se izvući neki zaključci. Tokom 2020. godine stranim radnicima izdata je 12.931 radna dozvola,

što je značajno povećanje u odnosu na prethodne godine. Sindikati su više puta isticali da je realan broj stranih radnika višestruko veći obzirom na broj neprijavljenih stranih radnika.

Broj radnika iz Srbije koji su prvi put dobili radnu dozvolu u EU udvostručio se između 2013 (27.059) i 2018. godine (52.049). Povećana potražnja za radnicima beleži se u sektorima gde je emigracija najizraženija, pre svega u zdravstvu, saobraćaju i ugostiteljstvu.

Primena Zakona o radu

Izveštaj o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije u Srbiji, objavljen u maju 2017. godine,³⁶ daje pregled domaćeg pravnog, političkog i institucionalnog okvira za borbu protiv trgovine ljudima u Srbiji.

Postoji veza između efikasnosti sprovođenja radnih prava i rizika od trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Prijave o kršenju radnih prava najčešće se odnose na neformalni rad, pravo na redovnu isplatu zarada, pravo na povećanje zarada, pravo na plaćeno odsustvo i pravo na plaćeni prekovremeni rad.³⁷ Pored toga, prijavljeni su brojni slučajevi kršenja prava na kolektivno pregovaranje, pre svega prava na sindikalno udruživanje i sindikalno delovanje.

Kapacitet Inspekcije rada u Srbiji je ograničen. U Srbiji ima 220 inspektora rada i oko 400.000 poslodavaca, pa ako bi jedan inspektor rada uradio četiri inspekcije dnevno, trebalo bi mu skoro osam godina da dvaput poseti poslodavca. Zakon o inspekcijском nadzoru nije usklađen sa standardima Međunarodne organizacije rada (MOR) u pogledu nenajavljenih poseta.³⁸ Krivičnu odgovornost poslodavaca je izuzetno teško utvrditi i većina prijava radnika ili sindikata ne dovodi do procesuiranja slučaja. Na primer, od 128 prijava 2020. godine, 109 je odbačeno.³⁹ Izgleda da postoji trend pada od 2018. u broju optužnica i osuđujućih presuda za sedam prekršaja iz radnog prava iz poglavlja XVI Krivičnog zakonika.⁴⁰ Istovremeno, više od 30% prekršajnih postupaka zastareva.⁴¹

---

36 Klara Skrivankova, Tamara Vukasović, Izveštaj o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije u Srbiji, Savet Evrope, 2017.

37 <http://cdrsrbija.org/wp-content/uploads/2020/06/Analiza-ENG-CDR-final.pdf>;
<http://www.centaronline.org/sr/publikacija/1827/izvestaj-o-stanju-radnih-prava-u-srbiji-za-2020>

38 https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:13100:0::NO:13100:P13100_COMMENT_ID:4058697

39 Republički zavod za statistiku Srbije, Punoletni učinoci krivičnih dela u Republici Srbiji 2020, Beograd, 2021, str. 16.

40 Republički zavod za statistiku Srbije, Punoletni učinoci krivičnih dela u Republici Srbiji 2019, Beograd, 2020, str. 41. Republički zavod za statistiku Srbije, Punoletni učinoci krivičnih dela u Republici Srbiji 2020, Beograd, 2021, str. 39.

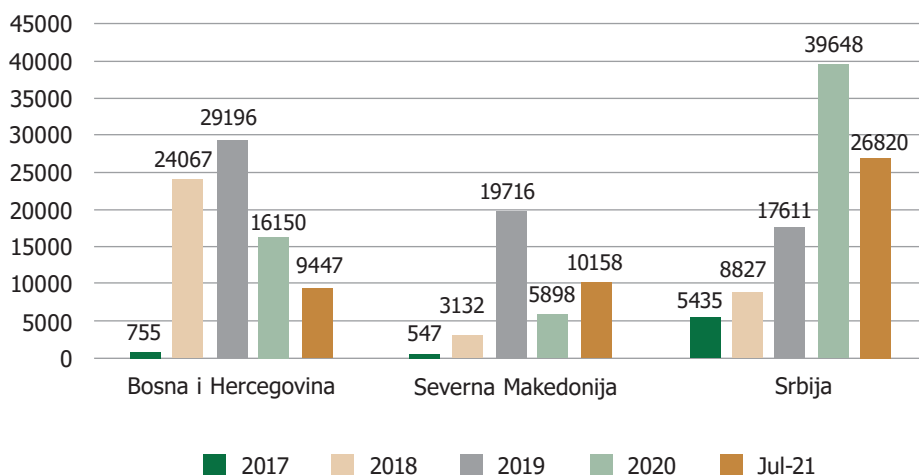
41 Razgovor sa predsednicom Prekršajnog suda u Beogradu, avgust 2021.

Migracija

Povezanost migracije i trgovine ljudima⁴² je dobro poznata. Regulatorna i politike osmišljene za upravljanje i ograničavanje migracije mogu stvoriti nove slučajeve ranjivosti u svetu trgovine ljudima. Migranti su često izloženi riziku od eksploatacije zbog ranjivosti povezane sa njihovim statusom migranata. Zbog toga je važno da Srbija razmotri rizike sa kojima bi se migranti mogli suočiti u zemlji, kao i rizike kojima bi mogli biti izloženi Srbi koji migriraju u inostranstvo.

Migranti u Srbiji

Od 2017. snažan odgovor na migraciju na spoljnim granicama EU doveo je do intenziviranja migratornih kretanja ka Zapadnom Balkanu (videti grafikon ispod). Podaci Frontexa pokazuju porast broja otkrivenih tajnih graničnih prelaza na Zapadnom Balkanu (sa 5.869 2018. na 26.969 2020. godine).⁴³ Najveći broj onih koji prolaze kroz region su Avganistanci, Sirijci, Iračani i Iranci.⁴⁴

Slika 14: Registrovani dolasci u zemlje Zapadnog Balkana (2017–07/2021)

Izvor: IOM. Bazi je pristupljeno 9.10.2021.

UNODC izveštava da je velika većina onih koji tranzitiraju kroz Zapadni Balkan koristila usluge krijumčara u nekom trenutku tokom svojih

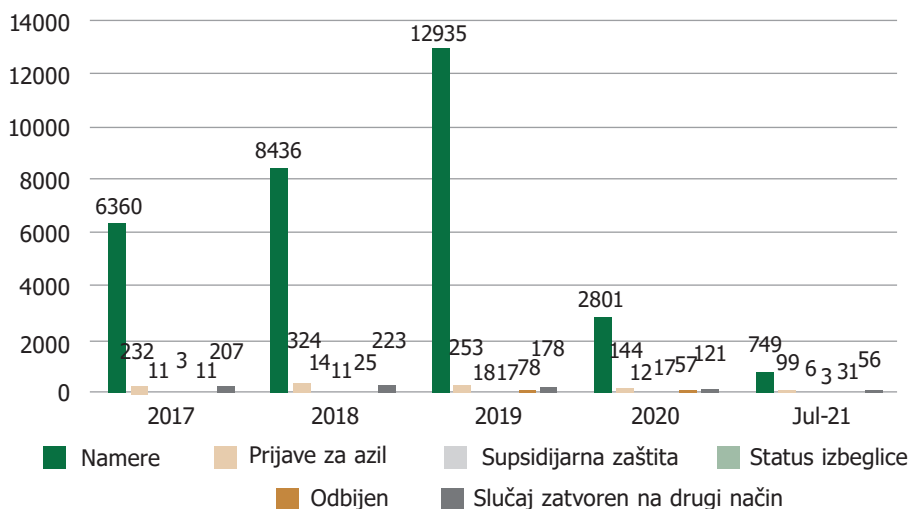
42 http://www.antislavery.org/wp-content/uploads/2017/01/the_migration_trafficking_nexus_2003.pdf

43 FRONTEX, Analiza rizika, 2018–2021.

44 Ibid.

putovanja.⁴⁵ Migranti se prevoze u kontejnerima, cisternama, ispod kamiona, u ručno rađenim rezervoarima sa dvostrukim dnom i na čamcima.

Dok se broj registrovanih novopridošlih povećava od 2017. godine, Srbija je i dalje pretežno tranzitna zemlja jer se migranti zadržavaju relativno kratko. Statistički podaci pokazuju da se većina migranata koji ulaze u Srbiju opredeljuju da ne pristupe procedurama azila i neregulisano ostaju u zemlji (2020. godine samo 7% registrovanih migranata izrazilo je nameru da podnese zahtev za azil, a samo oko 0,4% se prijavilo).

Slika 15: Statistika azila (2017–07/2021)

Izvor: UNHCR, Jugoistok – Statistika azila – Analiza trenda (<https://bit.ly/3iNCNjG>)

UNHCR procenjuje da oko 13% ukupne migrantske populacije u Srbiji čine deca, od kojih je 9% bez pratnje ili odvojeno.⁴⁶ Neke organizacije civilnog društva otkrile su da deca bez pratnje, uglavnom iste nacionalnosti, obično putuju u velikim grupama bez roditelja ili staratelja i u društvu jednog ili nekoliko punoletnih muškaraca.⁴⁷ Godine 2021. zabeležena je specifična situacija, da deca putuju sa punoletnim muškim rođacima koje su organi registrovali kao porodice.⁴⁸

45 UNODC, Merenje organizovanog kriminala na Zapadnom Balkanu, 2020, Beč, str. 33.

46 UNHCR, UNHCR Serbia Snapshot, septembar 2021.

47 Drašković M. et al. (2019), Izazovi u sistemu azila i migracija – položaj posebno ranjivih kategorija. Grupa 484, Beograd, str. 25.

48 Zapisnik CPsWG, septembar 2021.

U Srbiji je u funkciji samo 13 od 19 prihvatnih objekata (centri za azil, prihvatni i tranzitni centri). Tu je smešteno oko 80 odsto migranata.⁴⁹ Ostali ostaju u pograničnim oblastima (naročito Šid i Sombor) i u centru Beograda.⁵⁰

Emigracija, migracija mladih i migracija radne snage ka EU

Srbija je tradicionalno zemlja emigracije. Međutim, podaci o broju ljudi koji su emigrirali su netačni jer mnogi ne odjavljuju prebivalište u Srbiji pre nego što napuste zemlju. Poslednji popis iz 2011. pokazao je da je broj koji je emigrirao 313.411 (pad sa 414.839 2002. godine).⁵¹ Preko 150.000 je bilo starosti od 28 do 29 godina, a 19% je imalo diplomu više škole ili univerzitetsku diplomu.⁵² Procenjuje se da se nastavlja trend emigracije mladog, obrazovanog dela stanovništva.⁵³

Godišnje *Istraživanje o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji*, koje je sprovedeno za Ministarstvo omladine i sporta, pokazuje da namera mladih da trajno napuste zemlju raste (9,6 % ispitanika 2020. u poređenju sa 7% 2016. godine). Većina svoje razloge za emigraciju vidi u poboljšanju životnog standarda, većim platama i boljim mogućnostima zapošljavanja u inostranstvu.⁵⁴

EU je najčešća destinacija za srpske ekonomske migrante. Podaci Eurostata pokazuju da se broj državljana Srbije sa važećom boravišnom dozvolom u EU u stalnom porastu (sa 386.234 2016. na 504.142 2021. godine). Godine 2019, u EU prve boravišne dozvole izdate su za 62.190 državljana Srbije (11.133 više nego 2018. godine).⁵⁵

---

49 Ibid.

50 prEUgovor, PreUEgovor Alarm: Izveštaj o napretku Srbije u poglavljima 23. i 24. maj 2021, Beograd.

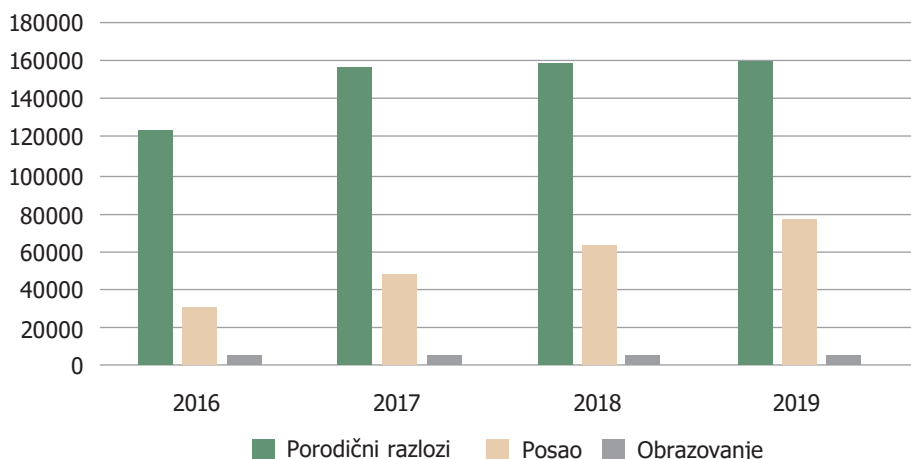
51 Istraživanje Ninamedia: Istraživanje o položaju i potrebama mladih u Srbiji, avgust 2020.

52 Ministarstvo omladine i sporta, Uporedna analiza sa drugim evropskim zemljama i trendovima, S. Klačnja, Beograd, 2020.

53 Strategija ekonomskih migracija Republike Srbije za period 2021–2027 (Službeni glasnik RS, br. 21/20).

54 Istraživanje o situaciji i potrebama mladih u Srbiji, 2020.

55 Eurostat, <https://bit.ly/3p0U511>. Pristupljeno 9. oktobra 2021. godine.

Slika 16: Srpski imigranti u Evropskoj uniji (od 2020)

Izvor: Eurostat (bazi podataka pristupljeno 9. oktobra 2021)

Bilateralni sporazumi o migraciji radne snage

Poslednjih godina neke zemlje EU (kao što su Nemačka, Slovenija, Mađarska, Slovačka) uvele su vizne šeme ili su zaključile bilateralne sporazume sa Srbijom kako bi odgovorile na nove zahteve za radnom snagom. U slučaju Nemačke, kroz projekat „Trostruka dobit“ za održivo zapošljavanje medicinskih sestara, u periodu od sedam godina angažovano je oko 730 pedijatrijskih sestara i tehničara iz Srbije.⁵⁶ U periodu od 1. marta do 31. decembra 2020. godine, od ukupno 30.200 viza izdatih podnosiocima zahteva po novom nemačkom Zakonu o useljavanju kvalifikovane radne snage, 2.024 je izdala nemačka ambasada u Srbiji.⁵⁷ Uz to, na osnovu Zakona o zapošljavanju državljana Srbije u Sloveniji iz 2019. godine, tamo je zaposleno 2.389 lica.

Zapošljavanje srpskih radnika na osnovu ovih ugovora vrši se uz posredovanje Nacionalne službe za zapošljavanje, koja ima mandat da pruža zaštitu srpskim ekonomskim migrantima.

Centar za migracije u okviru Nacionalne službe za zapošljavanje ima kontakt tačke za potencijalne emigrante koje mogu da pruže informacije o rizicima nereguliranih migracija, pravima migranata, procedura za dobijanje viza, radnih i boravišnih dozvola, mogućnostima za-

56 RTV, Obustavljen projekat „Trostruka dobit“ kroz koji građani Srbije masovno odlaze u Nemačku, februar 2020. <https://bit.ly/3mGQEK3> . Pristupljeno 10. oktobra 2021. godine.

57 Schengen Info, Kvalifikovani radnici sa Zapadnog Balkana najviše su imali koristi od nemačkog Zakona o useljavanju kvalifikovane radne snage 2020. godine, mart 2021. <https://bit.ly/3argImx> . Pristupljeno 10. oktobra 2021. godine.

pošljavanja i studiranja u inostranstvu. Ciljanom obukom o otkrivanju nezakonitih ugovora o radu, nepravednih uslova rada i potencijalnog kršenja zakona o radu, migracioni servisni centri mogu imati aktivnu preventivnu ulogu u borbi protiv trgovine ljudima.

Agencije za zapošljavanje (migracija radne snage ka EU)

Broj agencija za zapošljavanje u Srbiji naglo je porastao od 2015. godine. Prema podacima Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, u periodu 1990–2015. godine registrovana je ukupno 71 agencija, dok su u periodu 2016–2021. registrovane još 54 agencije. Godine 2021. povećan je broj agencija koje nude privremene radnike iz inostranstva.

Studentsko-omladinske zadruge često deluju kao agencije, iako to nije u skladu sa predviđenom prirodom njihovog delovanja. Uočena je loša praksa da neki pojedinci registruju više vrsta agencija istovremeno, kao što su službe za posredovanje pri zapošljavanju, studentsko-omladinske zadruge i agencije za privremeno zapošljavanje. Ako im Ministarstvo rada oduzme dozvole, višestruke registracije omogućavaju im da nastave sa radom.

Neke agencije za zapošljavanje i pojedinci koji deluju kao agenti za zapošljavanje učestvuju u trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije. Regulisanje i nadzor nad aktivnostima agencija je stoga važan element za borbu protiv trgovine ljudima.

Još jedan izazov ostaje neformalno zapošljavanje uz dogovor usmenim putem ili preko društvenih medija. Ovo se uglavnom dešava u sivoj zoni rada na crno. Postoje anegdotski slučajevi koji su prijavljeni u medijima i prepoznatljivi na društvenim mrežama. Međutim, za sada nema pouzdanih podataka ili istraživanja o obimu problema.

ASTRA navodi da se imena neregistrovanih preduzeća često ostavljaju kao kontakt podaci.

Nevladina organizacija je podelila neke zabrinjavajuće oglase objavljene 2020. godine: *„Sezonski rad u Švajcarskoj za devojke... posao hostese za doček gostiju visoke klase, kao i za pravljenje društva gostima... plata 1200 evra... mnogo veća plata ako se devojka potruži...“*. *„Potrebne devojke od 18 do 35 godina za zabavne aktivnosti...“*

Onlajn regrutacija/uloga društvenih medija

Zabeleženi su slučajevi onlajn oglasa za posao koji ne sadrže dovoljno podataka, kao što su pravo ime poslodavca, potpuni podaci za kon-

takt, specifikacija uslova rada i vrste posla koji bi se obavljao. Poznato je da takvi oglasi mogu dovesti do trgovine ljudima.

Tržišna inspekcija, koja je nadležna za proveru i uklanjanje oglasa za posao, uglavnom je efikasna u takvim situacijama. Činjenica je, međutim, da ne postoji mehanizam za kontrolu sadržaja pre objavljivanja oglasa. Takođe je teško pratiti neformalno posredovanje u zapošljavanju putem platformi kao što je Fejsbuk, gde ljudi objavljuju ponude za posao ili direktno stupaju u kontakt sa potencijalnim kandidatima. Takođe je poznato da se neformalni dogovori o poslu dešavaju i u aplikacijama za ćaskanje, kao što je WhatsApp.

Rizici povezani sa specifičnim sektorima i radnim praksama

Sektori u kojima su radnici obično izloženi većem riziku od eksploatacije uključuju **građevinarstvo, ugostiteljstvo i turizam**. Izazov u ovim sektorima proizilazi iz kratkotrajnog zapošljavanja, prolazne radne snage i slabog nadzora nad primenom propisa. Nedostatak nadzora dovodi do velikog broja neprijavljenih radnika. Pored toga, sektorsko kolektivno pregovaranje, najvažnije za poboljšanje kvaliteta individualnih radnih prava, uglavnom izostaje, što doprinosi nesigurnosti mnogih radničkih situacija.

Izveštaj za 2017. koji je Savet Evrope pripremio u okviru projekta HF I identifikovao je poljoprivredu, tekstil, proizvodnju obuće, građevinarstvo, privatnu negu, rad u kući i ugostiteljstvo kao delatnosti sa najvećim rizikom od radne eksploatacije u Srbiji ili eksploatacije Srba u inostranstvu.⁵⁸

Neki od sektora za koje se smatra da predstavljaju najveći rizik od eksploatacije za žene su poljoprivreda, tekstil, proizvodnja obuće, turizam i ugostiteljstvo. Mnoga preduzeća posluju u sivoj ekonomiji, uključujući usluge brige o starima i deci.⁵⁹ U slučajevima kada su žene formalno zaposlene, većina radi za minimalne plate, a najranjiviji su zaposleni u takozvanoj „industriji šrafčigera“, ručnim poslovima poput lepljenja na montažnim linijama. Pored toga, poljoprivreda i građevinarstvo su industrije sa najvećim rizikom za muškarce, ne samo one koji su uključeni u neformalni sektor ili neregistrovani, već i one koji su formalno zaposleni.

58 Klara Skrivankova, Tamara Vukasović, Izveštaj o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije u Srbiji, Savet Evrope, 2017.

59 <https://www.masina.rs/eng/what-will-the-law-on-seasonal-work-bring-to-women-who-are-employed-to-clean-tidy-up-and-care-for-children-and-the-elderly/>

Grupe u opasnosti od trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije

Privremeni radnici

Zakonom o agencijskom zapošljavanju implementirana je Direktiva EU 2008/104/EC o agencijskom radu u Srbiji, ali praznine u tom zakonu omogućavaju diskriminaciju radnika.

Radnici koji obavljaju sezonski rad ili rade na kratkoročnim ugovorima su u većem riziku od kršenja radnih prava i eksploatacije. Oni su uglavnom neprijavljeni i stoga ne mogu da ostvare prava na radu. Osim toga, ljudi koji legalno rade u tzv. „režimu van radnog odnosa“, koji je predviđen kao kratkoročni angažman, često u stvarnosti rade godinama na takvim kratkoročnim ugovorima.

I Srbi i migranti se angažuju kao radnici na određeno vreme, pri čemu se ovi drugi suočavaju sa dodatnim rizikom zbog svog imigracionog statusa. Od 2017. godine beleži se sve veći broj slučajeva neprijavljenih radnika migranata u Srbiji. Bilo je primera teških kršenja propisa o radu i sumnje na trgovinu ljudima (npr. slučajevi indijskih radnika 2019. i 2020. godine⁶⁰). Srpske vlasti nisu adekvatno odgovorile na ove izazove.⁶¹ U odsustvu efikasne kontrole poslodavaca, to će verovatno doprineti kršenju prava radnika.⁶²

Radnici migranti

Osobe sa nesigurnim imigracionim statusom

Većina migranata koji ulaze i prolaze kroz Srbiju ne poseduju lična dokumenta i njihov identitet se utvrđuje isključivo na osnovu izjava. Kada im se onemoguću dalje putovanje, mnogi od njih nastavljaju da kruže po Srbiji bez redovnog statusa. Migranti sa nesigurnim statusom imaju ograničen ili nikakav pristup socijalnoj zaštiti i izloženi su riziku od radne eksploatacije.

Većina migranata koji prolaze kroz Srbiju su muškarci (84% u septembru 2021.⁶³) koji putuju sami i nemaju sredstava za život. Da bi

60 Videti: Slučaj radne eksploatacije radnika iz Indije u Srbiji: <https://www.astra.rs/slucaj-radne-eksploatacije-radnika-iz-indije-u-srbiji/> Indijski radnici i Srbija: jeftina radna snaga, za koju ne važe svi srpski zakoni o radu i zapošljavanju stranaca: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-51401999>

61 <https://pescanik.net/dole-suverenitet-zivela-eksploatacija/>

62 <https://pescanik.net/svi-radnici-su-privremeni-samo-je-naled-tu-na-neodredjeno/>

63 UNHCR, Serbia Snapshot, septembar 2021.

pronašli resurse za nastavak putovanja ili slanje novca svojim porodicama, migranti se zapošljavaju na crno sa visokim rizikom od eksploatacije i trgovine ljudima. Svedočenja nekih migranata koji borave u Beogradu (uključujući i maloletne osobe bez pratnje) otkrivaju da se bave neformalnim radnim aranžmanima, prodaju robu na pijaci, rade u frizerskim salonima, rade u ugostiteljstvu ili građevinarstvu.⁶⁴ Podaci o inspekciji ovih situacija nedostaju jer migranti nerado daju informacije niti traže zaštitu iz straha od gubitka posla. Takođe se plaše potencijalnih imigracionih sankcija, kao što je deportacija.

Postoje i indicije da su pojedini migranti, posebno oni koji borave u Srbiji duži vremenski period, stekli finansijsku imovinu sarađujući sa kriminalnim grupama koje se prvenstveno bave krijumčarenjem migranata.⁶⁵

Radnici migranti zaposleni u stranim kompanijama

Sve veći broj radnika u inostranstvu regrutuju strane kompanije koje ih zapošljavaju u Srbiji. Radnici migranti zaposleni u stranoj kompaniji mogu se legalno poslati na rad u Srbiju uz radnu vizu. Najveći broj onih koji su dobili radne vize bili su Kinezi,⁶⁶ Rusi, Turci i Indijci.⁶⁷ Nacionalna služba za zapošljavanje je 2020. izdala 12.931 radnu dozvolu za strane državljane. Na primer, 2.105 turskih državljana je 2020. godine prvi put dobilo privremene boravišne dozvole iz poslovnih razloga.⁶⁸

Međutim, imajući u vidu sve veću potražnju za radnom snagom u nekim industrijama, na primer građevinarstvu, i bezvizni režim sa nekim zemljama, stvarni broj radnika migranata, uključujući i one koji rade na crno, verovatno je veći.

Oni koji imaju radnu vizu imaju istu zaštitu po zakonu o zapošljavanju kao domaći radnici. Međutim, oni podležu određenim ograničenjima jer su njihove vize vezane za poslodavca.

Administrativni proces izdavanja (ili obnavljanja) boravišne i/ili radne dozvole za strane radnike sadrži određeni kontrolni mehanizam koji se može koristiti za identifikaciju rizika od trgovine ljudima. Nacionalna

---

64 Drašković M. et al. (2019), Izazovi u sistemu azila i migracija – položaj posebno ranjivih kategorija. Grupa 484, Beograd, str. 16.

65 Ibid.

66 <https://balkaninsight.com/2021/01/26/like-prisoners-chinese-workers-in-serbia-complain-of-exploitation/>

67 <https://www.thenewsminute.com/article/indian-migrant-workers-serbia-are-fighting-their-right-get-paid-154204>

68 <https://www.thenewsminute.com/article/indian-migrant-workers-serbia-are-fighting-their-right-get-paid-154204>

služba za zapošljavanje pregleda dokumente koji se odnose na zapošljavanje radnika (kao što su ugovori zaključeni između poslodavca kome se pružaju usluge i inostranog poslodavca ili dokaz da je upućeno lice u radnom odnosu kod stranog poslodavca najmanje godinu dana). Ovo pruža mogućnost da se uoče rizici i preduzmu dalje istrage ako postoji zabrinutost zbog mogućih kršenja. U nekim sektorima zapošljavanja, kao što su oni o kojima je bilo reči gore, treba pretpostaviti rizik od eksploatacije.

Iako je radni status radnika migranata koji rade za strane kompanije u Srbiji očigledno jasan, bilo je prijava kršenja njihovih prava⁶⁹ i eksploatorskih praksi. To uključuje nedostatak radnih dozvola, oduzimanje pasoša ili drugih dokumenata, niske plate, neisplaćivanje plata ili obećanja da će dobiti isplatu po povratku u zemlju porekla, te veoma loše životne i sanitarne uslove. Neke od situacija koje su opisali radnici su u skladu sa indikatorima prinudnog rada MOR.

U vreme pisanja ovog teksta, prijavljen je potencijalni slučaj trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije koji uključuje vijetnamske radnike.⁷⁰ U novembru 2021. NVO ASTRA, novinar VOICE Zrenjanin i Inicijativa za ekonomska i socijalna prava susreli su se sa grupom od oko 50 vijetnamskih građevinskih radnika, koji su radili u fabrici u Zrenjaninu (80 km severno od Beograda). Radnike je angažovala kineska kompanija, China Energy Engineering Group Tianjin Electric Power

---

69 Mario Reljanović, Preporuke za sprečavanje radne eksploatacije, ASTRA, Beograd, 2020. Dostupno na: https://drive.google.com/file/d/1aTIDzIqo-PJydm7xjEfm1b_36qWuAzFt/view

70 <https://voice.org.rs/vise-od-750-vijetnamaca-i-kineza-u-industrijskoj-zoni-zrenjanin-beznade-nevidljivih/>
<https://rs.n1info.com/english/news/a11-astra-serbia-to-react-to-conditions-vietnamese-work-in-chinese-plant/>
<https://rs.n1info.com/english/news/vietnamese-workers-in-chinese-ling-long-factory-in-serbia-worse-than-at-home/>
<https://balkaninsight.com/2021/11/16/access-blocked-to-vietnamese-workers-allegedly-exploited-in-serbia-ngos/#:~:text=Access%20Blocked%20to%20Vietnamese%20Workers%20Allegedly%20Exploited%20in%20Serbia%3A%20NGOs,-Sasa%20Dragojlo&text=Around%20500%20workers%20from%20Vietnam,NGO%2C%20ASTRA%2C%20have%20claimed.>
<https://rs.n1info.com/english/news/serbiasunions-seek-globsl-alert-about-vietnamese-workers-in-chinese-plant/>
<https://www.astra.rs/en/request-for-the-urgent-reaction-of-the-competent-institutions-in-case-of-potential-human-trafficking-for-the-purpose-of-labor-exploitation-of-workers-from-vietnam-engaged-in-the-company-linglong/>
<https://www.a11initiative.org/en/request-for-the-urgent-reaction-of-the-competent-institutions-in-case-of-potential-human-trafficking-for-the-purpose-of-labor-exploitation-of-workers-from-vietnam-engaged-in-the-company-linglong/>

Construction, za rad na izgradnji fabrike automobilskih guma Linglong International Europe.⁷¹

Radnici su prijavili sledeće:

- Da su ih vijetnamske agencije regrutovale da rade za kinesku kompaniju.
- Da su neki od njih pre dolaska potpisali ugovor sa kompanijom China Energy Engineering Group Tianjin Electric Power Construction Co. Ltd (filijala u Beogradu), a neki tek u Srbiji.
- Da je kineska kompanija, Linglong International Europe d.o.o. Zrenjanin, za izgradnju fabrike automobilskih guma angažovala izvođača, kompaniju China Energy Engineering Group Tianjin Electric Power Construction, koja zapošljava radnike preko desetak agencija u Vijetnamu.
- Da su radnici morali da predaju pasoše poslodavcu jer im je rečeno da je to praksa sa stranim državljanima. Da su neki od njih bili uvereni da imaju boravišnu i radnu dozvolu, ali niko sa sigurnošću nije mogao da potvrdi ovu informaciju jer im nije dat nikakav dokaz.
- Da je približno 500 radnika bilo smešteno u barakama u lošim uslovima. Da su spavali na krevetima na sprat u pretrpanim sobama sa samo dva toaleta za sve radnike. Da nije bilo grejanja, struje i ispravne kanalizacije, a pristup pijaćoj vodi je bio ograničen.
- Da nikom od radnika koji su potpisali ugovor nije određen datum početka. Da im je plaćeno u gotovini. Da su radili u smenama od 9 sati sa jednim satom za ručak. Da poslodavac nije obezbedio ličnu zaštitnu opremu i da je troškove za njihovo nabavljanje odbijao od njihovih zarada.
- Da su radnici morali da rade 26 dana u mesecu. Ako iz nekog razloga to ne bi ispoštovali, ne bi dobili platu za taj mesec. Ako bi kasnili određenog dana, za taj dan ne bi bili plaćeni.
- Da im je kompanija uskratila vakcinaciju protiv virusa KOVID-19. Oni koji bi se zarazili morali su da plate pregled u privatnoj klinici na koju ih je uputio poslodavac.
- Da radnicima nije pružena adekvatna zdravstvena zaštita za povrede zadobijene na radu i nije im plaćeno bolovanje.

---

71 Nalazi su sažeti u izveštaju (dostupan samo na srpskom jeziku):
https://drive.google.com/file/d/18rLUHCTnTmORG3qhVd1gd12hITg_QL3e/view

- Da su mnogi radnici hteli da se vrate u Vijetnam, ali to nisu mogli bez pasoša ili plate. Mnogi su se zadužili da plate troškove rada u Srbiji i plašili se da će biti deportovani bez mogućnosti da vrate taj novac.⁷²

Situacija koju opisuju radnici ispunjava niz indikatora MOR o prinudnom radu, uključujući prevaru, oduzimanje ličnih dokumenata, zloupotrebu ranjivog položaja, nasilne uslove života i rada, izolaciju i dužničko ropstvo.

U decembru 2021. godine, Evropski parlament je izdao rezoluciju o prinudnom radu u fabrici Linglong navodeći da: „kritičari kažu da vlada zatvara oči pred uslovima rada i života radnika na velikim, posebno kineskim, stranim investicionim projektima” i zamolio Vladu Srbije da pokrene istragu o ovim tvrdnjama.⁷³

Bilo je i drugih sličnih slučajeva u vezi sa indijskim⁷⁴ i turskim⁷⁵ radnicima koje su strani poslodavci (sa sedištem van EU) poslali da rade u Srbiji na infrastrukturnim projektima i izgradnji. Neisplaćene plate, eksploatatorski uslovi rada i nedostatak zaštitne opreme ponovo su neki od prekršaja koje su navodno pretrpeli radnici.

Ovi slučajevi naglašavaju rizike eksploatacije sa kojima se suočavaju radnici migranti u stranoj zemlji gde nisu svesni svojih prava i dostupnih sistema podrške, zavise od svojih poslodavaca i ne govore lokalni jezik. Istovremeno, ističu potrebu praćenja stranih kompanija koje posluju u Srbiji.

Pored toga, postoje prijave loših uslova rada (niske plate, prekomerni rad, nezgode na radu)⁷⁶ srpskih radnika u nekim stranim kom-

72 https://www.astra.rs/category/astra_vesti/

73 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2021-0609_EN.html

74 ASTRA, Slučaj radne eksploatacije radnika iz Indije u Srbiji. <https://bit.ly/3uYxm6s>. Pristupljeno 9. oktobra 2021. godine.

75 Vučković, B., Turski radnici najavljuju tužbe nakon rada u Srbiji, Radio Slobodna Evropa, 22. februar 2021. <https://bit.ly/3BvhIC6>. Pristupljeno 9. oktobra 2021. godine.

76 <https://www.serbianmonitor.com/en/aptivs-workers-in-leskovac-plant-voluntarily-forced-to-work-12-hours-a-day/>

<https://resetka.rs/cpe-i-cdr-drzavni-organi-da-najostrije-sankcionisu-kršenje-prava-radnika-u-aptivu/>

<https://www.radnik.rs/2020/05/inspekcija-rada-u-juri-nema-propusta-a-broj-radnika-u-pogonu-nije-nasa-nadleznost/>

<https://www.masina.rs/eng/building-and-wood-workers-international-the-serbian-government-shouldnt-allow-investors-to-behave-like-this/>

<https://www.masina.rs/eng/geox-packs-its-machines-and-leaves-serbia/>

panijama⁷⁷ koje subvencionise Vlada Srbije.⁷⁸ To uključuje kompanije u sektorima kao što su građevinarstvo, šumarstvo, takozvana „industrija šrafčigera“⁷⁹ i industrije koje intenzivno zagađuju životnu sredinu.⁸⁰

Manjinske grupe – Romi

Na popisu iz 2011. godine, 147.604 lica koja žive u Srbiji identifikovana su kao Romi (75.042 muškarca i 72.562 žene), što predstavlja 2,1% stanovništva. Međutim, neke organizacije koje rade u ovoj oblasti procenjuju da je stvarni broj četiri do šest puta veći.⁸¹

Romi se suočavaju sa mnogim preprekama koje utiču na njihovu socio-ekonomsku situaciju i doprinose njihovoj ranjivosti u svetu trgovine ljudima. Nivo obrazovanja romske populacije je nizak, što dovodi do problema u zapošljavanju. Više od trećine Roma (34,2%) nema završeno obavezno osnovno obrazovanje. Samo 11,5% Roma ima srednje, a 0,7% više i visoko obrazovanje. Romi predstavljaju najveći udeo među stanovništvom bez kvalifikacija i sa niskim nivoom kvalifikacija koji su registrovani kao nezaposleni.⁸²

Skoro svaka 10. kuća u romskim naseljima je privremeni objekat, a 4% živi u nebezbednom i nezdravom okruženju. Istraživanja sprovedena na početku pandemije virusa KOVID-19 2020. godine otkrila su 159 podstandardnih naselja sa preko 32.800 osoba bez pristupa čistoj vodi i više od 11.800 osoba bez ikakvog pristupa ili sa nereguliranim pristupom. Preko 55% stanovnika romskih naselja nema ili ima nere-

77 <https://www.masina.rs/eng/labour-strikes-serbia-pit-foreign-investment/>
<https://direktno.rs/vesti/drustvo-i-ekonomija/357265/strane-kompanije-ponizavanje-radnika-.html>

78 <https://ras.gov.rs/en/invest-in-serbia/why-serbia/financial-benefits-and-incentives>

79 <https://geographyfieldwork.com/GeographyVocabularyGCSEIndustry.htm>;
<https://www.masina.rs/eng/building-and-wood-workers-international-the-serbian-government-shouldnt-allow-investors-to-behave-like-this/>

80 <https://www.oecd.org/industry/inv/investmentstatisticsandanalysis/2076285.pdf> (page no 5 – Defining Dirty Industries)

81 U prilog ovoj tezi ide i Izveštaj o radu romskih zdravstvenih medijatora Ministarstva zdravlja, koji obuhvata podatke o 140.408 Roma (45.474 žene, 42.339 muškaraca i 50.754 dece) u opštinama u kojima su bili zaposleni zdravstveni medijatori.

82 Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji, Službeni glasnik RS br. 26 od 10. marta 2016. godine, dostupno na <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2016/26/1/reg>

gulisan pristup kanalizacionim sistemima. Samo jedan od 100 stanovnika romskog naselja doživi svoj 60. rođendan, a prosečan životni vek Romkinja je 48 godina.⁸³

U nedostatku zvaničnih podataka o prosečnim prihodima Roma, procenjuje se da se povećava broj onih koji žive u apsolutnom siromaštvu.⁸⁴ Istraživanje tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva u julu i avgustu 2020. pokazalo je da su romske porodice među socijalno i ekonomski najranjivijim grupama u Srbiji: osam od 10 ispitanika izjavilo je da preživljavaju sa 100 evra mesečno.

Romska populacija je mlada, prosečne starosti 28,3 godine, a 50% je mlađe od 25 godina.⁸⁵ Uprkos ovom značajnom ekonomskom potencijalu, podaci UNDP iz 2006. pokazali su da skoro 70% Roma između 15 i 49 godina nikada nije bilo zaposleno.⁸⁶ U septembru 2019. na evidenciji nezaposlenih bilo je 25.536 Roma, od kojih su 49,7% bile žene.⁸⁷ Podaci iz maja 2021. pokazuju da je broj Roma koji su registrovani kao nezaposleni porastao na 31.327. Procenjuje se da je realan broj mnogo veći jer nisu svi nezaposleni zvanično registrovani.

Većina Roma radi u neformalnom sektoru, a najčešći posao je skupljanje reciklažnih sirovina.⁸⁸ Procenjuje se da rad Roma donosi 87% materijala koji se obrađuju u reciklažnoj industriji. Prema nekim procenama, od 30.000 do 50.000 lica radi kao sakupljači otpada, a većina je romskog porekla.⁸⁹ Uprkos ovoj činjenici, kompanije za reciklažu ih

---

83 <https://www.danas.rs/drustvo/prosecni-zivotni-vek-romkinja-48-godina/komentari/>

84 http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/09/Polozaj_osetljivih_grupa_u_procesu_pristupanja_Republike_Srbije_EU-Polozaj_Roma_i_Romkinja.pdf

85 Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2016–2025.

86 UNDP Beograd, Pod rizikom: Socijalna ugroženost Roma, izbeglica i interno raseljenih lica u Srbiji, 2006, <https://www.google.com/search?q=pod+rizikom+socijalna+ugrozenost+roma%2C+izbeglica+i+interno+raseljenih+lica+u+srbiji&oq=pod+rizikom+socijalna+ugrozenost+roma%2C+izbeglica+i+interno+raseljenih+lica+u+srbiji&aqs=chrome..69i57.14081j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

87 Nacionalni akcioni plan za zapošljavanje, 2020. Dostupno na: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/01/Nacionalni_akcioni_plan_zaposljavanja_2020.pdf

88 Neformalno prikupljanje reciklažnog otpada koji prodaju pojedinci.

89 Izjava direktora Centra Privredne komore Srbije za cirkularnu ekonomiju, Siniše Mitrovića, septembar 2020: https://www.rtv.rs/sr_lat/ekonomija/aktuelno/i-pored-50.000-sakupljaca-sekundarnih-sirovina-srbija-uvozi-otpad_1159587.html

još uvek ne priznaju kao radnike. Centar za visoke ekonomske studije (CEVES) procenjuje da pojedinačni sakupljači otpada dobijaju 49–60% stvarne tržišne vrednosti materijala koji se prodaju reciklerima, a neki i mnogo manje.⁹⁰ Osim finansijskog aspekta, uskraćena su im sva osnovna prava na radu uključujući zdravstveno, penzijsko i invalidsko osiguranje.

Diskriminacija Roma na tržištu rada je uobičajena, pri čemu 57,9% često doživljava diskriminaciju prilikom zapošljavanja, a 59,7% na poslu.⁹¹ Glavni uzrok je nespремnost poslodavaca da zaposle Rome zbog predrasuda. Uverenja poput „Ne vole da rade“ iskazalo je 50% anketiranih poslodavaca, dok je trećina smatrala da je boljom razmenom informacija i afirmativnim delovanjem moguće promeniti stavove. Uprkos nepravednom postupanju na poslu, većina pripadnika romske populacije nikada ne traži savet ili podršku. Najčešći razlozi koji se navode su nepoznavanje mehanizama zaštite ili njihovih prava, kao i strah od viktimizacije.

Rizik od dužničkog ropstva

Istraživanje koje su sproveli Ipsos Strategic Marketing i OHCHR tokom leta 2020. otkrilo je da je većina sakupljača reciklaže morala da prekine svoje aktivnosti ili da ih privremeno obustavi tokom vanrednog stanja proglašenog kao rezultat pandemije virusa KOVID-19. Smanjene opcije, ograničene mogućnosti kretanja zbog policijskog časa i niže cene sirovi-na značajno su umanjile njihove prihode.⁹²

Istraživanje Kancelarije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti u oktobru 2019. godine konstatovalo je visok stepen diskriminacije romske populacije na tržištu rada. Svih 1.112 ispitanika (uključujući poslodavce i zaposlene) složilo se da su Romi najdiskriminisanija grupa. Možda najviše zabrinjava nalaz da 38% zaposlenih i trećina nezaposlenih smatra da diskriminacija ne podleže sankcijama.⁹³

Iskustvo diskriminacije na poslu ili prilikom zapošljavanja navodi mnoge, posebno mlade, Rome da traže posao u inostranstvu.

90 Kancelarija GIZ u Beogradu, Procena uticaja primene cirkularne ekonomije: Plastična ambalaža, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, 2019

91 https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2021/03/MRG_Rep_Roma-Serb_SE_Mar21_E.pdf

92 <https://noizz.rs/big-stories/prica-o-romima-iz-beogradskog-naselja/b5ghfd1>

93 <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2020/01/diskriminacija-na-tr-zistu-rada-FINAL.pdf>

Prema Evropskoj inicijativi za stabilnost (EIS), 85–90% srpskih tražilaca azila u Evropskoj uniji su Romi. Od 2014. do juna 2017. samo u Nemačkoj je 59.000 Roma zatražilo azil. Istovremeno, vlasti su u Srbiju vratile 7.782 osobe romskog porekla. Od ukupnog broja povratnika, 87% je onih koji su se prijavili i kao jedan od ključnih razloga za odlazak iz Srbije naveli izazove u zapošljavanju.

Veze između prisilnog braka i trgovine ljudima

Brak devojaka, uključujući i mlađe od 15 godina, uobičajen je u romskoj zajednici.⁹⁴ Iako postoje mehanizmi za rešavanje problema, vlasti ih ne primenjuju dosledno.⁹⁵ Ovo ostavlja romske devojke izložene riziku od trgovine ljudima u svrhu seksualne i radne eksploatacije pod maskom braka.

Dečji brakovi se mogu smatrati oblikom ropstva ako su neveste pod kontrolom i osećajem „vlasništva“ u samom braku, posebno kroz zlostavljanje i pretnje. Pored seksualnih odnosa bez pristanka, ovo može dovesti i do radne eksploatacije ako su neveste primorane da obavljaju kućne poslove u bračnom domu ili da rade van njega.

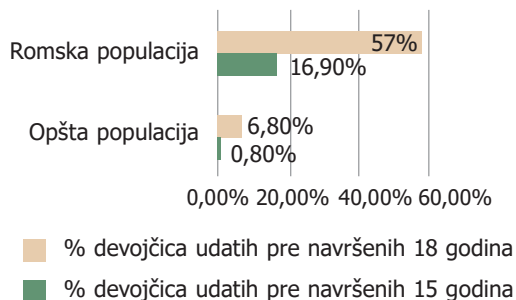
Podaci sa terena pokazuju da devojke više vole da se udaju mlade nego dečaci.

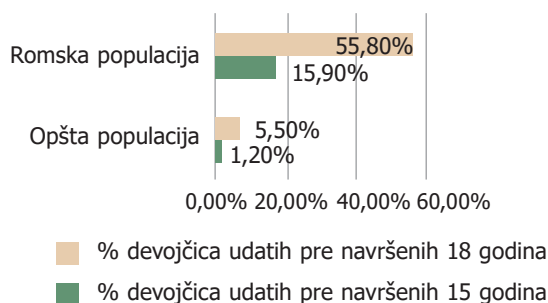
94 Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2016–2025, specifični cilj 5.

95 Regionalni izveštaj o primeni Konvencije UN o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAV), Romski ženski centar Bibija, Beograd, 2019, strana 33
http://www.bibija.org.rs/wp-content/uploads/2021/04/REGIONALNI_IZVESTAJ_1_compressed-1.pdf

Dečiji brak 2014

Dečiji brak 2019

Slika 17: Sporo poboljšanje u okončanju prakse ranog braka u Srbiji prema Istraživanju višestrukih pokazatelja (MICS) UNCIEF realizovanih u intervalima od 5 godina

Prema studiji Svetske banke iz 2003. sprovedenoj uz doprinose Centra za ekonomske i društvene studije (CESS), utvrđena je korelacija između trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije i prisilnog braka.⁹⁶

⁹⁶ OSCE ODIHR CPRSI, „Trgovina decom u romskoj i egipćanskoj zajednici“ (2003), www.osce.org/odhr/documents

IV. Zaključci i predlozi za akciju

Efikasne strategije za sprečavanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije zahtevaju razumevanje društvenih, ekonomskih i strukturnih faktora koji čine pojedince i zajednice ranjivim u svetu trgovine ljudima. Takve strategije treba zasnivati na potrebama ranjivih grupa i uz njihovo učešće. Veća je verovatnoća da će zajednice reagovati i angažovati se ako se programi izrađuju zajedno sa onima koji imaju direktna iskustva sa ovim pitanjima.

Uspešne strategije za borbu protiv trgovine ljudima takođe zahtevaju da domaće vlasti sarađuju u oblastima politike i sektorima kako bi se pozabavile strukturnim pitanjima. Strukturna pitanja koja se ispituju u ovoj studiji uključuju siromaštvo, faktore tržišta rada, poslovne modele i migracije. Staviše, važno je razmotriti kako se ova pitanja ukrštaju sa direktnim iskustvima ranjivih grupa, kao što su Romi, mladi ljudi i radnici migranti.

Mnoge rizične grupe i faktori rizika o kojima se govori u studiji nisu jedinstveni za Srbiju. Druge zemlje se bore sa izazovima vezanim za poslovanje privatnog sektora i lošu usklađenost sa zakonima o radu. Slično tome, rizik od eksploatacije sa kojim se suočavaju radnici migranti je nešto što su iskusile i druge države članice Saveta Evrope. Stoga postoje primeri dobre prakse i lekcije koje se mogu podeliti.

Zakonodavni, politički i institucionalni okvir Srbije za borbu protiv trgovine ljudima pruža čvrstu osnovu za nadogradnju. Formiranje Saveta za borbu protiv trgovine ljudima i Kancelarije za koordinaciju aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima i donošenje Strategije prevencije i suzbijanja trgovine ljudima, posebno ženama i decom, i zaštite žrtava (2017–2022) pružaju čvrst okvir za buduće akcije. Podizanje svesti, rad na terenu i podrška žrtvama od strane NVO kao što su ASTRA i Atina takođe igraju ključnu ulogu.

Međutim, noviji trendovi, kao što su povećano prisustvo radnika migranata u Srbiji, migracioni tokovi kroz zemlju, kao i uticaj pandemije virusa KOVID-19, stvaraju nove izazove.

Nadovezujući se na dosadašnji rad, i koristeći lekcije iz prethodnih aktivnosti, sledeća generacija programa za sprečavanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u Srbiji trebalo bi da se fokusira na razvoj strategija za:

- Sprečavanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije na prvom mestu kroz podizanje svesti i izgradnju kapaciteta na osnovu razumevanja rizika i ranjivosti u svetlu trgovine ljudima;
- Smanjenje rizika od trgovine ljudima među ranjivim radnicima i zajednicama kroz ciljani pristup i ublažavanje strukturnih faktora koji dovode do iskorišćavanja ovih ranjivosti;
- Sprečavanje ponovne pojave trgovine ljudima prevazilaženjem nedostataka u politikama i praksi koje su dovele do situacija trgovine ljudima, učenjem iz prethodnih slučajeva, posebnim usmeravanjem pažnje na ukrštanje političkih agendi.

Predlozi za akciju

Sledeći predlozi zasnivaju se na analizi zasnovanoj na riziku koja je sprovedena u okviru ove studije, i dopunjuju i proširuju preporuke iz izveštaja za 2017. godinu koji je izrađen u okviru projekta HF I, kao i preporuke ASTRA 2020. godine.⁹⁷

Neke aktivnosti mogu zahtevati dodatne resurse, druge se mogu sprovesti korišćenjem postojećih resursa i transferom znanja i lekcija iz drugih država članica Saveta Evrope. Predviđeno je da ih uglavnom sprovode organi, agencije i organizacije uključene u sprovođenje nacionalne strategije za borbu protiv trgovine ljudima. Međutim, treba priznati da je prevencija trgovine ljudima stvar šireg kruga aktera koji rade u nizu oblasti, uključujući privatni sektor i sindikate, kao i međunarodne organizacije koje rade na polju borbe protiv trgovine ljudima u Srbiji.

Opšte akcije

- Vlada Srbije treba da ratifikuje i primeni Protokol iz 2014. uz Konvenciju o prinudnom radu MOR iz 1930. godine.
- Vlada Srbije bi u partnerstvu sa privrednicima, sindikatima i nevladinim organizacijama trebalo da izradi Nacionalni akcioni plan o poslovanju i ljudskim pravima, u kome će ukazati na ri-

---

97 https://drive.google.com/filed/1aTIDzlqoPJyduM7xjEfm1b_36qWuAzFt/view

zik od trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u poslovnim lancima snabdevanja i operacijama.

- Vlada Srbije treba bez odlaganja da sprovede preostale delove Nacionalnog akcionog plana koji se odnose na sprečavanje radne eksploatacije (npr. odeljak 2.1.1).

Akcije za sprečavanje trgovine ljudima prevazilaženjem nedostataka u politikama i praksi

- Vlada Srbije treba da podrži osnivanje skloništa za muškarce žrtve trgovine ljudima i obezbedi kontinuirano funkcionisanje skloništa za žene.
- Novi HELP modul za e-učenje o borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije trebalo bi prevesti na srpski jezik i predstaviti stručnjacima u relevantnim oblastima. Ovo bi poboljšalo znanje o indikatorima, ojačalo procedure identifikacije i kompetencije u izgradnji slučajeva koje treba procesuirati i poboljšalo pristup žrtvama naknadi.
- Vlada Srbije treba da nastavi da jača kompetencije aktera na tržištu rada i da poveća saradnju sa sindikatima.

Akcije za smanjenje rizika od trgovine ljudima među ranjivim radnicima i zajednicama

Romi

- Savet za borbu protiv trgovine ljudima i Kancelarija za koordinaciju aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima treba da saraduju sa romskim organizacijama i liderima zajednice na razvoju preventivnih aktivnosti.
- Vlada Srbije bi trebalo da u Strategiju socijalne integracije Roma uključi mere za borbu protiv trgovine ljudima. Strategije fokusirane na integraciju Roma mogu dovesti do smanjenja ranjivosti ako se trgovina ljudima uzme u obzir u njihovom razvoju.

Radnici migranti

- Vlada Srbije trebalo bi da sprovede detaljnu istragu o uslovima rada radnika migranata zaposlenih u stranim kompanijama u Srbiji.

- Nacionalna služba za zapošljavanje i Migracioni servisni centar treba da obezbede da radnici (uključujući radnike migrante) dobiju informacije o svojim pravima i mestima podrške, na jeziku koji razumeju. Trebalo bi identifikovati odgovarajuće kanale za širenje informacija radnicima migrantima o njihovim pravima, na primer prilikom podnošenja zahteva za radnu vizu ili po dolasku u Srbiju.
- Nevladine organizacije treba da sprovede aktivnosti na terenu sa radnicima migrantima i u zajednicama migranata koji prolaze kroz zemlju ili traže azil, kako bi im pružili informacije o njihovim pravima i kome da se obrate za pomoć, kao i da prikupe dokaze o njihovoj situaciji.
- Relevantna ministarstva, agencije, lokalne vlasti i sindikati treba da sarađuju sa stranim kompanijama u organizaciji informativnih sesija za radnike migrante kako bi podigli svest o njihovim pravima i podsetili poslodavce na njihove obaveze prema srpskom zakonu.
- Vlada Srbije treba da obezbedi da radne vize ne budu vezane za određenog poslodavca, već da omoguće radnicima veću autonomiju da, na primer, menjaju poslodavce u okviru istog sektora.
- Savet za borbu protiv trgovine ljudima i Kancelarija za koordinaciju aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima treba da sarađuju sa organizacijama za prava migranata, migrantskim zajednicama i radnicima migrantima na osmišljavanju preventivnih aktivnosti.

Ranjivi/mladi radnici

- Savet za borbu protiv trgovine ljudima i Kancelarija za koordinaciju aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima treba da se konsultuju i sarađuju sa ranjivim i mladim radnicima prilikom osmišljavanja preventivnih aktivnosti.
- Srpske vlasti treba da sarađuju sa stranim ambasadama kako bi se osiguralo da srpski radnici koji emigriraju radi posla budu informisani o svojim pravima.
- Ministarstvo spoljnih poslova treba da obezbedi da ambasade Srbije u inostranstvu dobiju obuku i resurse za pomoć srpskim žrtvama trgovine ljudima u inostranstvu.

Poslovanje i lanci snabdevanja

- Vlada Srbije treba da pokrene konsultacije sa zainteresovanim stranama u cilju izrade uredbe o poslovanju i ljudskim pravima (učeci iz sličnih pristupa drugih zemalja članica Saveta Evrope, kao što su Velika Britanija, Francuska, Nemačka, Norveška) i da

obezbedi usklađivanje sa predstojećom direktivom EU o poslovanju i ljudskim pravima. Konsultacije bi trebalo da nadgleda radna grupa sa više zainteresovanih strana, uključujući predstavnike biznisa, civilnog društva, sindikata, industrijska tela i relevantne domaće vlasti.

- Vlada Srbije treba da, u partnerstvu sa nevladinim organizacijama i privatnim sektorom, izradi smernice i kodekse ponašanja za specifične sektore u vezi sa sprečavanjem trgovine ljudima.
- Vlada Srbije i lokalne vlasti trebalo bi da pokrenu pilot projekat o proaktivnoj identifikaciji žrtava kršenja zakona o radu u rizičnoj industriji, uz učešće nevladinih organizacija, privatnog sektora i sindikata, identifikujući mere za jačanje zaštite prava radnika.
- Vlada Srbije bi trebalo da angažuje privredna tela i privredne komore kako bi podigla svest među svojim članovima. Ovo bi se moglo postići vežbama i međusobnim učenjem, pozivanjem sektorskih lidera iz drugih zemalja, ili identifikovanjem lidera među preduzećima koja su prisutna u Srbiji.
- Ministarstvo rada treba da razvije kampanje koje ciljaju i promovišu dobre prakse zapošljavanja i pravično postupanje prema radnicima, naglašavajući sankcije za poslodavce koji se ne pridržavaju radnih prava.

ANEKS I Pregled relevantnih međunarodnih instrumenata

Prisilni i prinudni rad	
Međunarodni instrument	Definicija/referenca
Konvencija o prinudnom radu iz 1930. godine	Član 2(1): Prinudni ili prisilan rad označava svaki rad ili usluge koji se traže od bilo koje osobe pod pretnjom bilo kakve kazne i za koju se navedeno lice nije dobrovoljno ponudilo.
Protokol iz 2000. godine za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i decom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala	Prinudni rad nije definisan, već se pominje kao jedna od svrha eksploatacije zbog koje se trguje ljudima. Član 3 (a): Eksploatacija obuhvata, u najmanju ruku, iskorišćavanje prostitucije ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropски položaj ili vađenje organa.
Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima u Srbiji iz 2005. godine	Prinudni rad nije definisan, već se pominje kao jedna od svrha eksploatacije zbog koje se trguje ljudima. Član 4(a): Eksploatacija obuhvata, u najmanju ruku, iskorišćavanje prostitucije ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropски položaj ili vađenje organa.
Direktiva EU o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava iz 2011. godine	Prinudni rad nije definisan, već se pominje kao jedna od svrha eksploatacije zbog koje se trguje ljudima. Član 2(2): Eksploatacija obuhvata, u najmanju ruku, iskorišćavanje prostitucije ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudni rad ili usluge, uključujući prosjačenje, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropски položaj ili iskorišćavanje u svrhu kriminalnih aktivnosti ili vađenje organa.
Protokol iz 2014. uz Konvenciju o prinudnom radu MOR	Ne definiše prinudni ili prisilan rad, već reafirmiše definiciju Konvencije iz 1930. godine. Protokol obuhvata posebne mere protiv trgovine ljudima u svrhu prinudnog ili prisilnog rada (član 1.3).

Dečiji rad⁹⁸			
Međunarodni instrument	Definicija/referenca		
Međunarodna organizacija rada (MOR)	<p>MOR definiše „dečiji rad“ kao rad koji decu lišava detinjstva, mogućnosti i dostojanstva, i koji je štetan za fizički i mentalni razvoj. Odnosi se na rad koji:</p> <p>je mentalno, fizički, društveno ili moralno opasan i štetan za decu;</p> <p>i ometa njihovo školovanje uskraćujući im mogućnost da pohađaju školu i obavezujući ih da prerano napuste školu; ili zahteva od njih da pokušaju da kombinuju pohađanje škole sa preterano dugim i teškim radom.</p>		
Konvencija o minimalnoj starosnoj granici za zasnivanje radnog odnosa i rad iz 1973. (br. 138)		Minimalna starosna granica kada deca mogu da počnu da rade	Mogući izuzeci za zemlje u razvoju
Konvencija utvrđuje principe koji se tiču minimalne starosne granice za zasnivanje radnog odnosa ili rad	Opasan rad	18 (16 pod strogim uslovima)	18 (16 pod strogim uslovima)
	<p>Bilo koji posao koji bi mogao da ugrozi fizičko, mentalno ili moralno zdravlje, bezbednost ili moral dece ne bi trebalo da radi niko mlađi od 18 godina.</p> <p>Osnovna minimalna starosna granica</p> <p>Minimalna starosna granica za rad ne bi trebalo da bude ispod uzrasta za završetak obaveznog školovanja, a u svakom slučaju najmanje 15 godina.</p>	15	14
	Lak rad	13–15	12–14
	Deca uzrasta od 13 do 15 godina mogu da obavljaju lake poslove pod uslovom da to ne ugrožava njihovo zdravlje i bezbednost i ne ometa njihovo obrazovanje ili stručnu orijentaciju i obuku.		

98 Konvencije 138 i 182 su osnovne konvencije. To znači da čak i države članice koje još nisu ratifikovale ove konvencije treba da poštuju, promovišu i realizuju principe ovih konvencija.

Konvencija o pravima deteta iz 1989. godine	Član 32 precizira „pravo deteta da bude zaštićeno od ekonomske eksploatacije i od obavljanja bilo kakvog posla koji bi mogao da bude opasan ili da ometa obrazovanje deteta, ili da bude štetan po zdravlje deteta ili fizički, mentalni, duhovni, moralni ili društveni razvoj.“ Ne definiše dečiji rad; obuhvata delo u kontekstu ekonomske eksploatacije.
Konvencija o najgorim oblicima dečijeg rada iz 1999. (br. 182)	Član 3(a) definiše najgore oblike dečijeg rada kao „sve oblike ropstva ili prakse slične ropstvu, kao što su prodaja i trgovina decom, dužničko ropstvo i odnos sličan ropstvu i prinudni ili prisilni rad, uključujući prinudno ili prisilno regrutovanje dece za upotrebu u oružanim sukobima.“
Trgovina ljudima (ljudskim bićima)	
Međunarodni instrument	Definicija/referenca
Konvencija o ropstvu iz 1926. godine	Konvencija o ropstvu ne definiše trgovinu ljudima. Član 1(2) koji se odnosi na trgovinu robljem može se smatrati prethodnikom kasnijoj definiciji trgovine ljudima. ⁹⁹ Trgovina robljem uključuje svako delo zarobljavanja, sticanja ili ustupanja nekog lica radi njegovog stavljanja u ropstvo; svako delo sticanja roba radi njegove prodaje ili razmene; svako delo ustupanja prodajom ili razmenom lica stečenog radi prodaje ili razmene, kao i uopšte svako delo trgovanja ili prevoza robova.
Protokol iz 2000. godine za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i decom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala	Član 3(a) definiše „trgovinu ljudskim bićima“ kao vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje lica uz primenu pretnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili ranjivosti ili davanjem ili primanjem novčanih sredstava ili druge koristi u svrhu dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem u svrhu eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, u najmanju ruku, iskorišćavanje prostitucije ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropski položaj ili vađenje organa.

99 Weissbrodt, D., Dottridge M., Abolishing Slavery in its Contemporary Forms. UN OHCHR, 2002, p. 18.

<p>Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima u Srbiji iz 2005. godine</p>	<p>Član 4 (a): „Trgovina ljudima“ označava vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje lica uz primenu pretnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili ranjivosti ili davanjem ili primanjem novčanih sredstava ili druge koristi u svrhu dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem u svrhu eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, u najmanju ruku, iskorišćavanje prostitucije ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropski položaj ili vađenje organa.</p>
<p>Direktiva EU o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava iz 2011. godine</p>	<p>Član 2 (1) definiše trgovinu ljudima kao „vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje lica, uključujući razmenu ili prenos kontrole nad tim licima, uz primenu pretnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili ranjivosti ili davanjem ili primanjem novčanih sredstava ili druge koristi u svrhu dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem u svrhu eksploatacije“.</p>
<p>Protokol iz 2014. uz Konvenciju o prinudnom radu MOR</p>	<p>Ne definiše trgovinu ljudima. Protokol obuhvata posebne mere protiv trgovine ljudima u svrhu prinudnog ili prisilnog rada (član 1.3).</p>
<p>Eksploatacija/eksploatatorski uslovi rada</p>	
<p>Protokol iz 2000. godine za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i decom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala</p>	<p>Eksploatacija se definiše kao nepotpuna lista manifestacija trgovine ljudima. Član 3(a) definiše „trgovinu ljudskim bićima“ kao vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje lica uz primenu pretnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili ranjivosti ili davanjem ili primanjem novčanih sredstava ili druge koristi u svrhu dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem u svrhu eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, u najmanju ruku, iskorišćavanje prostitucije ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropski položaj ili vađenje organa.</p>
<p>Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima u Srbiji iz 2005. godine</p>	<p>Eksploatacija se definiše kao nepotpuna lista manifestacija trgovine ljudima. Član 4 (a): „Trgovina ljudima“ označava vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje lica uz primenu pretnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili ranjivosti ili davanjem ili primanjem novčanih sredstava ili druge koristi u svrhu dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem u svrhu eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, u najmanju ruku, iskorišćavanje prostitucije ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropski položaj ili vađenje organa.</p>

<p>Direktiva EU iz 2009. godine predviđa minimalne standarde o sankcijama i merama protiv poslodavaca državljana trećih zemalja koji ilegalno borave u određenoj zemlji</p>	<p>Član 2(i) definiše „posebno eksploatorske uslove rada“ kao uslove rada, uključujući one koji su rezultat diskriminacije na osnovu pola ili druge diskriminacije, gde postoji upadljiva disproporcija u poređenju sa uslovima zapošljavanja legalno zaposlenih radnika što, na primer, utiče na zdravlje i bezbednost radnika, ali i vređa ljudsko dostojanstvo.</p>
<p>Direktiva EU o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava iz 2011. godine</p>	<p>Eksploatacija se definiše kao nepotpuna lista manifestacija trgovine ljudima.</p> <p>Član 2(3): Eksploatacija obuhvata, u najmanju ruku, iskorišćavanje prostitucije ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudni rad ili usluge, uključujući prosjačenje, ropstvo ili prakse slične ropstvu, ropski položaj ili iskorišćavanje u svrhu kriminalnih aktivnosti ili vađenje organa.</p>
<p>Izveštaj Agencije EU za osnovna prava iz 2015. godine: Teška radna eksploatacija: radnici koji se kreću unutar ili ka Evropskoj uniji. Obaveze država i prava žrtava s. 10</p>	<p>Teška radna eksploatacija</p> <p>Termin „eksploatacija“ označava radne situacije koje značajno odstupaju od standardnih uslova rada definisanih zakonima ili drugim obavezujućim zakonskim propisima, a posebno se odnose na nadoknadu, radno vreme, pravo na odmor, zdravstvene i bezbednosne standarde i dostojanstveno postupanje.</p> <p>Termin „teška“ odnosi se na oblike eksploatacije radnika koji predstavljaju krivično delo prema zakonodavstvu države članice EU u kojoj se eksploatacija dešava. Dakle, teška radna eksploatacija uključuje prinudne oblike eksploatacije, kao što su ropstvo, ropski položaj, prinudni ili prisilni rad i trgovinu ljudima (član 5 Povelje o osnovnim pravima), kao i tešku eksploataciju u okviru radnog odnosa, posebno u radnim situacijama obuhvaćenih članom 9 (1) Direktive o kaznama za poslodavce.</p>

ANEKS II Pregled slučaja „Serbaz“¹⁰⁰

Podnosioci predstavke, 33 državljana Bosne i Hercegovine, angažovani su i odvedeni u Azerbejdžan kao strani građevinski radnici za građevinsku kompaniju Serbaz Design and Construction LLC („Serbaz“, kompanija registrovana u Azerbejdžanu). U Azerbejdžanu su boravili šest meseci ili duže. Podnosioci predstavke su tvrdili, *između ostalog*, da su tokom ovog perioda bili žrtve prinudnog rada i trgovine ljudima, da su radili bez ugovora i radnih dozvola, da su im oduzeti dokumenti i da im je poslodavac ograničio slobodu kretanja, a nisu im isplaćivane plate od maja 2009. godine pa do odlaska iz Azerbejdžana. Ishod građanske tužbe koju su pokrenuli protiv Serbaza pred azerbejdžanskim sudovima nakon njihovog povratka u Bosnu i Hercegovinu tražeći neisplaćene plate i nematerijalnu štetu zbog navodnih „kršenja njihovih prava i sloboda“ bio je neuspešan. Njihova žalba i žalba kasacionom sudu su takođe odbijene.

Nakon krivične istrage o navodima o prinudnom radu i trgovini ljudima od strane rukovodstva i službenika Serbaza, Tužilaštvo BiH pokrenulo je krivični postupak protiv trinaest državljana Bosne i Hercegovine. U kontekstu ovog postupka vlasti Bosne i Hercegovine su uputile tri zahteva za pravnu pomoć vlastima Azerbejdžana, pozivajući se na tvrdnje o situaciji u Serbazu.

Podnosioci predstavke su se žalili da tužena država nije ispoštovala svoju proceduralnu obavezu da ispita njihove tvrdnje.

Zakon – član 4, stav 2

(a) Primenljivost – Sud je utvrdio da sveukupnost argumenata i podnesaka podnosilaca predstavke iznesenih i pred domaćim sudovima u njihovoj građanskoj tužbi i pred Sudom, predstavlja „dokazivu tvrdnju“ da su bili žrtve prekogranične trgovine ljudima i prinudnog ili prisilnog

---

100 European Court of Human Rights, Case Zoletic and Others v. Azerbaijan (Application no. 20116/12).

rada na teritoriji Azerbejdžana od strane, između ostalih, nekih navodnih izvršilaca sa prebivalištem u Azerbejdžanu. Konkretno:

Prvo, iz spisa predmeta je proisteklo da se period tokom kojeg su podnosioci predstavke radili u Azerbejdžanu poklopio, bilo u potpunosti ili barem delimično, sa periodom u vezi sa kojim su uopšte iznete pritužbe na situaciju u Serbazu, tj. od maja do novembra 2009. godine. Drugo, Sud je uzeo u obzir opšti opis radnih i životnih uslova koji su navedeni u građanskoj tužbi podnosioca predstavke, kao i dodatni materijal na koji su se pozivali i pred domaćim sudovima i pred Sudom. Tačnije, pozivali su se na izveštaj (izveštaj „ASTRA“) od 27. novembra 2009. koji su pripremile tri nevladine organizacije iz Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske u saradnji sa Azerbejdžanskim migracionim centrom („AMC“). Ovaj izveštaj je pružio detaljniji prikaz tvrdnji u vezi sa postupanjem prema radnicima od strane Serbaza i sadržao je dodatne informacije o potencijalnoj situaciji prinudnog ili prisilnog rada i trgovini ljudima. Domaćim sudovima je na adekvatan način ukazano na postojanje i sadržaj ovog izveštaja. Iako izveštaj NVO sam po sebi ne bi imao značajnu dokaznu vrednost bez dalje istrage, s obzirom na oblast stručnosti uključenih NVO, odnosno pomoć radnicima migrantima i suzbijanje trgovine ljudima, *prima facie* informacije u njemu predstavljaju materijal koji potkrepljuje podneske podnosioca predstavke. Uz to, postojale su i druge dodatne informacije u vezi sa radnicima koji su navodno bili u istoj ili sličnoj situaciji kao podnosioci predstavke tokom istog vremenskog perioda na koje su se pozivali podnosioci predstavke ili na koje su na drugi način ukazali domaćim sudovima i drugim organima.

Tvrdnje o fizičkim i drugim oblicima kažnjavanja, oduzimanju dokumenata i ograničenju kretanja, objašnjeni pretnjama mogućim hapšenjem podnosioca predstavke od strane lokalne policije zbog njihovog neregulisanog boravka u Azerbejdžanu, ukazivali su na moguću fizičku i psihičku prinudu i rad pod pretnjom kazne. Tvrdnje o neisplicavanju plata i „novčanim kaznama“ u vidu odbitaka od plata, a u vezi sa nedostatkom radne i boravišne dozvole, otkrili su potencijalnu situaciju posebne ranjivosti podnosioca predstavke kao migranata sa neregulisanim boravkom i bez sredstava. Ove tvrdnje sugerišu da bi se, čak i pod pretpostavkom da su se podnosioci predstavke u vreme njihovog zapošljavanja dobrovoljno ponudili za posao i da su verovali u dobroj nameri da će dobiti platu, situacija kasnije mogla promeniti kao rezultat ponašanja njihovog poslodavca. S tim u vezi, relevantne su i tvrdnje o prinudnim predugim radnim smenama, nedostatku pravilne ishrane i zdravstvene zaštite, kao i opšta slika prinudne i zastrašujuće atmosfere unutar Serbaza. Sud je smatrao da su svi gore navedeni navodi, uzeti zajedno, predstavljali dokazivu tvrdnju da su podnosioci predstavke bili podvrgnuti radu ili službi koja je od njih tražena pod pretnjom kazne i za koju se nisu dobrovoljno ponudili.

Štaviše, tri sastavna elementa trgovine ljudima su takođe bila prisutna: činjenica da su podnosioci predstavke regrutovani u Bosni i Hercegovini, dovedeni u grupama u Azerbejdžan od strane privatne kompanije i kolektivno nastanjeni u namenskim smeštajima koje navodno nisu mogli da napuste bez dozvole poslodavca mogla bi da predstavlja „vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvat lica“ (delovanje); informacije u Izveštaju ASTRA o okolnostima regrutovanja otkrile su navodnu situaciju koja je mogla da dovede do regrutovanja putem obmane ili prevare („sredstva“); zaključak koji je donet u vezi sa dokazivošću njihove tvrdnje o „prinudnom ili prisilnom radu“ otkrio je i potencijalnu svrhu eksploatacije u obliku prinudnog rada („svrha“).

(b) Usklađenost sa obavezama

(i) Da li je u ovom slučaju nastala obaveza istrage – Sud je utvrdio da jeste, iako sami podnosioci predstavke nisu podneli zvaničnu krivičnu prijavu, jer je smatrao da je njihova „dokaziva tvrdnja“ na adekvatan način i više puta predstavljena relevantnim domaćim organima na različite načine, kao što su pisma žalbe AMC organima za sprovođenje zakona i njegovo ukazivanje na neaktivnost organa pred domaćim sudovima; građanska tužba podnosilaca predstavke i zahtevi za pravnu pomoć. U vezi sa ovim poslednjim, Sud je primetio da su u kontekstu pozitivnih obaveza prema članu 3 Konvencije, koje su bile slične onima iz člana 4 Konvencije, adekvatne i detaljne informacije sadržane u međudržavnom zahtevu za pravnu pomoć u vezi sa navodnim teškim krivičnim delima koja su mogla biti počinjena na teritoriji države koja je primila zahtev mogle predstavljati „dokazivu tvrdnju“ istaknutu pred organima te države, što bi pokrenulo njenu dužnost da dalje istraži te navode.

Azerbejdžanske vlasti su takođe bile svesne izveštaja Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije („ECRI“) o Azerbejdžanu iz 2011. prema kojem su mnogi poslodavci koji zapošljavaju radnike migrante u Azerbejdžanu, uključujući i građevinski sektor, pribegli ilegalnoj praksi zapošljavanja, i, kao rezultat toga, migranti zaposleni na crno često su ranjivi na ozbiljne oblike zlostavljanja. Nalazi ovog izveštaja su kasnije razrađeni u Izveštaju Grupe eksperata za suzbijanje trgovine ljudima Saveta Evrope („GRETA“) za 2014. u vezi sa primenom Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima od strane Azerbejdžana. U ovom izveštaju se napominje da su službenici za sprovođenje zakona u Azerbejdžanu navodno imali tendenciju da potencijalne slučajeve trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije vide kao puke radne sporove između radnika i poslodavca i da je izgleda postojala zabuna između slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i sporova u vezi sa platama i drugim aspektima radnih uslova. Iako daleko od zaključka, opšti kontekst opisan u oba ova izveštaja bio je relevantan za procenu činjenica ovog slučaja.

Imajući u vidu sve navedeno, organi su bili u obavezi da postupe na svoju inicijativu tako što će pokrenuti i sprovesti efikasnu istragu.

(ii) Da li je postojala ikakva efikasna istraga – Vlada nije dostavila nikakve informacije ili komentare o bilo kakvoj istrazi koju su sproveli domaći organi za sprovođenje zakona, te tako nije pokazala da je sprovedena efikasna istraga o tvrdnjama podnosilaca predstavke. Ni iz spisa predmeta, uključujući dokumente koje je dostavila treća strana, nije proizašlo da je takva istraga sprovedena. Između ostalog, ovi dokumenti nisu sadržali informacije o bilo kakvim pokušajima da se identifikuju i ispituju potencijalne ili već identifikovane navodne žrtve, uključujući podnosioc predavke. Obzirom na to da je Odeljenje za borbu protiv trgovine ljudima Ministarstva unutrašnjih poslova znalo da su mnoge navodne žrtve vraćene u Bosnu i Hercegovinu i da je bilo obavješteno o tamošnjem krivičnom postupku, moglo je da uputi formalan zahtev za pravnu pomoć vlastima te zemlje prema Konvenciji o uzajamnoj pomoći, i zatraži od njih da identifikuju i ispituju takve potencijalne žrtve i dostave kopije njihovih izjava azerbejdžanskim organima za sprovođenje zakona. Štaviše, nije dokazano da je bilo pokušaja da se identifikuje i ispita bilo koja od navodno umešanih osoba koje su državljani ili stanovnici Azerbejdžana.

Tužena država, stoga, nije ispoštovala svoju proceduralnu obavezu da pokrene i sprovede efikasnu istragu tvrdnji podnosilaca predstavke u vezi sa navodnim prinudnim radom i trgovinom ljudima.

Zaključak: kršenje člana 4, stav 2. u njegovom procesnom delu (jednoglasno)

Član 41: 5.000 evra svakom podnosiocu predstavke na ime nematerijalne štete; tužbeni zahtev za naknadu materijalne štete odbijen.

Ova publikacija je nastala uz finansijsku podršku Evropske unije i Saveta Evrope, u okviru zajedničkog projekta „Prevencija i borba protiv trgovine ljudima u Srbiji”. Stavovi izraženi ovde ni na koji način ne odražavaju zvanično mišljenje bilo koje strane.

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 46 država, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primenu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Zemlje članice Evropske unije su odlučile da udruže svoja znanja, resurse i sudbine. Zajedno su izgradile stabilno okruženje, demokratiju i održivi razvoj zadržavajući kulturnu raznolikost, toleranciju i individualne slobode. Evropska unija je posvećena deljenju svojih dostignuća i vrednosti sa zemljama i narodima van svojih granica.

www.europa.eu

Finansirano
od strane Evropske
unije i Saveta Evrope

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implementirano
od strane Saveta Evrope